

VLADISLAVAS SIROKOMLĖ

NEMUNAS NUO VERSMIŲ. IKI ŽIOCIŲ

—
—

VILNIUS ..MINTIS" 1991

Jau 1922 m. buvau išvertęs į lietuvių kalbą bent du trečdaliu šios V. Sirokoslės knygos. Tačiau rankraščiai gulėjo niekieno nenaudojami. Tiktai dabar prof. Dovydaitis paskatino mane tą vertimą baigti ir atiduoti jį „Kosmui“, kuris ketino minėti kelintas ten nenuilstamo Lietuvos vandenių tyrėjo prof. Kolupailos sukaktuves. Malonu ir man tuo trupučiu prisidėti prof. Kolupailai pagerbti. Mudu sieja sena pažintis: prieš trisdešimt metų sėdėjo drauge viename Mintaujos gimnazijos suole.

Čia išverstos knygos antraštė yra tokia: „Niemen od źrodzel du ujšcia. Pamiętnik podroży żeglarza Litewską wiciną z Kowna do Krolewca zredagowany i przerobiony, przez Wladysława Syrokoslę. Wilno. Nakładem A. Assa, księgarza. Czcionkami J. Blumowicza 1861”.

Dabarties akimis žiūrint, V. Sirokoslės veikalas gerokai pasenęs, nes rašytas 1860 m. Pasenusi taip pat autoriaus pažiūra į Lietuvą ir lietuvius. Lietuva ir Lenkija jam tėra viena valstybė, taip pat lietuviai ir lenkai — vienos bendros tėvynės piliečiai. Tačiau kas tikrai nesenstančio yra toje knygoje. — tai begalinis, nepaprastai stiprus prisirišimas prie Lietuvos ir visų jos kraštų. Autorius tikrai gali būti pavyzdys ir šių dienų lietuviui, kaip reikia mylėti ir gerbti savo kraštą. Be to, iš to veikalo galima susidaryti vaizdą, kaip atrodė gyvenamos panemunių vietos prieš 60—100 metų.

Deja, gražių šios knygos poezijų vertimo padaryti nepajėgiau.

Visiems, padėjusiems man savo patarimais, reiškiu padėką.

K. Bizauskas 1932.V.4

Autoriaus įžangos žodis

„Gerbk savo Tėvą ir Motiną“, — sako vienas iš švenčiausių neatšaukiamų įsakymų.

Tatai privalom Dievui ir visuomenei, grynai šeimyninė prasme imant. Platesne reikšme mūsų tėvas yra Dievas, mūsų motina — žemė, kurioje esame užgimę. Šiuo atveju meilė — tai ne vien tik įsakytas, bet ir įgimtas jausmas.

Kas gi Tave, Dieve galingasai, nemylėtų Tavo veikaluose, neišsemiamo gėrybėse? Kas gi nepralietų kraujo už Tave, Motina — gimtoji žeme? Čia meilės ir pasiaukojimo jausmas nėra net nuopelnas, — jis tėra paprasta pareiga.

Visuomet man atrodė, kad negalima pamilti Motinos — gimtosios žemės, gerai nepažinus viso jos veido. Išmokti žiūrėti į kibirkštį, kuri žėri jos akyse, verkti ašaromis, kurios riedėjo ar galėjo riedėti jos skruostais, net su meile skaičiuoti raukšles garbingame jos veide — tai būtinos mylėjimo sąlygos. Istorijos, gamtos, etnografijos, archeologijos, geografijos atžvilgiais tirti mūsų gimtąją žemę — tai, rodos, būtų tiksli išvada to, kas sutarta vadinti tėvynės meile.

Nes kaipgi mylėti, kaipgi kraują lieti už tai, ko nepažįstama ir nesuprantama?

Tiek tyrėjų su tokia šventa meile purena gimtojo krašto dirvą. Daug padaryta iš istorijos, tačiau maža, baisiai maža — mūsų geografijos. Vincento Polio „Polnocne stoki Karpat“, Balinskio ir Lipinskio „Starożytna Polska“, pagaliau dvi ar gal trys knygos — tai ir visos tam reikalui mūsų studijų versmės. Kaip kraujas organinės būtybės arterijose, taip krašto gyvenimas stipriausiai tvinksi jo upėse. O savo upių monografijų beveik neturime. Kiek man žinoma, pirmas tuo reikalu bandymas yra puikus, iki šiol spaudoje nepaskelbtas grafo Konstantino Tiškevičiaus Neries aprašymas, padėtas Vilniaus muziejuje *(„Wilija i jei brzegi“ — išspausdinta Drezdene 1871 m. (*Veri.*)). Garbus autorius, keliaudamas paprasta vytime, sugebėjo sugauti ir sudėti ant popieriaus ir oro judesį, ir vilnies drebėjimą, ir dainos gaidą, ir pakrantės gyventojų padavimų balsą. Išmatavo upės gelmę, apylinkės kalnų aukštį, atkreipė dėmesį į sutiktų daiktų istorinę svarbą — žodžiu, puikiai išsėmė dalyką.

To gražaus darbo pavyzdys įdrąsino mus ir šią knygą išleisti.

Viena stipriausių herkulinių mūsų Lietuvos gyslų yra Nemuno upė. Nors neturėjome tiek medžiagos kaip grafas Tiškevičius, nusistatėm perbėgti Nemuną nuo jo versmių iki žiočių ir sunaudoti negyvai gulinčią medžiagą, kuri susirinko mūsų portfelyje jau per keliolika metų. Be noro paskelbti spaudoje parašėme Nemuno monografiją nuo jo versmių iki Kauno. Tasai darbas niekuomet nebūtų patekęs į spaudą, jei mums nebūtų į rankas pakliuvę Lietuvos keliautojo atsiminimai apie kelionę iš Kauno į Karaliaučių. Tie atsiminimai įgalino papildyti mūsų darbą, nurodyti Nemuno, kaip vyriausios kai kurių mūsų Lietuvos dalių arterijos, tėkmę, net išskaičiuoti visus svarbesnius jo nervus; tekančias į jį antraeiles upes, ežerus ir upokšnius. Tais pulsais muša mūsų krašto gyvenimas, gaila tik, kad mes taip maža to gyvenimo tepajėgėme sukaupti mūsų knygos lakštuose. Silpnai tepalietėm etnografinę pusę; būtume galėję didžiuliame Nemuno tėkmės plote susiklausinėti istorinių legendų ir padavimų, bet tokie dalykai tesidaro vietoje, o mes rašėme savo knygą prie staliuko ir ligos palaužti.

Antrą dalį, arba keliautojo atsiminimus, suredagavome, tikriau, visiškai perdirbome iš užrašų kažkokio garbaus piliečio, kuris 1829 m. norėjo pažaisti upeivyste ir lietuviška vytime keliavo iš Kauno į Karaliaučių. Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad tik senas pasakas sekame kartodami tai, ką garbusis bajoras buvo parašęs prieš trisdešimt metų, tačiau laivininkystė Nemunu nuo anų laikų iki mūsų dienų beveik jokių nesulaukė pagerinimų, tat ir prieš trisdešimt metų nupieštas laivininkystės vaizdas beveik atitinka šiandieninį.

Pagaliau tie atsiminimai teikia keliaujantiems galimumą sulyginti su tuo, kas buvo prieš trisdešimt metų. Tai bus labai įdomus palikimas, kai garas, stumdamas laivą ar garvežį, per kelias valandas nulėks tuos plotus, kuriuos mūsų tėvai vos per kelias savaites tegalėjo nukeliauti.

Spręsk, skaitytojau, apie kūrinį pagal vertybę, apie autorių — pagal savo malonę, o tu, Zoilai, prisimink, kad ne tulžimi, bet medum reikia tepti žaizdas, kad ne kūju, bet mente kurtinas altorius, kuriame reikia pastatyti mūsų šventąjį Dievybę — mūsų kalnų ir upių jujų mitine forma įkūnytą idėją. *V. S.*

I

NEMUNO MONOGRAFIJA NUO JO VERSMIŲ IKI KAUNO

Manome, kad negalės nesudominti lietuvių skaitytojo sausa Nemuno monografija nuo jo versmių iki Kauno, kurią padėjome prieš mūsų suredaguotus atsiminimus keliautojo lietuviška vytime iš Kauno į Karaliaučių. Mums atrodė būtina apimti Nemuno vaizdo pilnatį su jo topografija, istoriniais atsiminimais ir lengvu apibūdinimu tų kraštų, kuriais jis teka. Ne tik nenorėjau paįvairinti sauso miestelių, kaimų, upių, upokšnių, kalvų, rėvų ir Nemuno prieplaukų išskaičiavimo, bet juoba norėčiau pirmąją šios knygos dalį padaryti, jei tik būtų galima, dar sausesnę, užtai gausingesnę smulkmenų. Geisčiau pateikti tikslesnę panemunių gyventojų etnografiją, prabėgamos žemės aprašymą geologijos ir ūkio atžvilgiais, duoti tikrą čionykštės prekybos charakteristiką, tiksliai aprašyti senąsias pilis, išskaičiuoti visus ir skaitytojų akyse atkasti bent kelis piliakalnius, išmatuoti kalnų aukščius ir vandenių gelmes, žodžiu, atkreipti dėmesį į kiekvieną įdomią smulkmeną, kurių čia pilna. Tačiau to neįstengiau. Kelios knygos, keli savi atsiminimai ir užrašai — tai buvo visa medžiaga, kurią sąžiningai sunaudojęs baigiu su neužmirštamam „Naujųjų Atėnų“ autorium, kunigu Benediktu Chmieliovskiu: „Neužmetu čia tinklo sirenoms ir banginiams, neveneruoju jūrų dievaičių Neptūno ir Tetidės, bet, pamirkęs plunksną jūroje, aprašysiu tau, skaitytojau, Nemuną, *variora et cultiora secutus*, iš ko paimsi fundamentalinės notacijos afliuenciją“.

§ 1

Senovės vaivadija, dabartinė Minsko gubernija, yra mūsų Nemuno lopšys. Ithumeno apskrityje, netoli Dolhi-navičių kaimo, iš pelkių ir miškų išplaukia Lošos upė, kuri greitai praplinta iki mūsų trečios kategorijos plukdomųjų upių dydžio. Lengvais vingiais, beveik tiesi kaip strėlė, nubėgusi dvi mylias pietų linkme, staiga pasisuka į vakarus, paskui nuo Kručkių kaimo, pastiprinta upelio, teka į šiaurę ir vakarus net iki Pesočnos kaimo.

§ 2

Čia, netoi Prisinkos kaimo, iš dešinės įteka į ją nedidelis, taip pa; iš pelkių plaukiąs upelis, kuris, gal porą mylių nubėgęs ir Usos upės vandenių pastiprintas, vos mažu upeliu gali būti pavadintas.

Tai senovės Chronas, tai mūsų lietuviškasis Nemunas.

Ir nors Loša yra didesnė ir jau ilgiau tekanti upė, Nemunas, jungdamas savo kuklius vandenius su jos verpetais, atima iš jos vardą, suteikia jai savąjį ir kartu plaukia į jūras bendru Nemuno vardu.

§ 3

Vis vasaros vakarų linkme nubėgęs nepilnas dvi mylias, Nemunas priplaukia Mohilnos miestelį. Seniau tai buvo Pacų, o paskui — Nesvyžiaus ordinatų nuosavybė. Mohilnoje dabar yra apie 750 gyventojų. Miestelis atmintinas dėl laimėjimo didžiojo Lietuvos kunigaikščio Ringaudo, kai jis čia 1235 m. sumušė rusų Kijevo, Vladimiro ir Drucko kunigaikščius.

§ 4

Už mylios tiesia linija, bet apsukęs ratą į šiaurę, beveik antra tiek tolio, Nemunas praeina ties Mikalojaučiznos miesteliu, taip pat Radvilų nuosavybe. Nėra čia nieko įdomaus, išskyrus katalikų bažnyčią,

prieš 20 metų atnaujintą.

§ 5

Vis vasaros vakarų linkme, bet labiau svirdamas į vakarus, nubėgęs porą mylių lengvai vingiuodamasis, Nemunas atiteka prie Sverženio miestelio, kuris XVI amžiuje laikotarpiais priklausė Vzevlevskiems, Svirskiems ir kitiems, paskui Mikalojaus Kristupo Radvilos, Našlaitėliu vadinamo, nupirktas ir iki šiol tebesudaro Nesvyžiaus ordinacijos dalį. Turi parapiinę mūro bažnyčią, netinkuotą ir nebalintą, menkos statybos, kuri seniau priklausė kalvinams, paskui arijonams, pagaliau 1588 m. to paties Mikalojaus Kristupo Radvilos buvo sugrąžinta katalikams. Čionykštė, buvusi bazilijonų, šiandien pravoslavų cerkvė įkurta 1511 m., kaip liudija užrašas ant esančio šventoriuje paminklo, beveik įaugusio į žemę *(Iš užrašų, 1857 m. A. H. Kirkoro surašytų vietoje).

Miestelio gyventojai gyvena 185 namuose ir susideda iš 350 krikščionių bei 430 žydų, iš viso 780 vyriškos lyties galvų *(Maždaug skaičiuojant, kad moterų yra antra tiek, tai iš viso gyventojų bus iki pusantro tūkstančio.)

Ketvirtis mylios už miestelio ant Nemuno yra pastatytas dėžių tiltas. Nuo to tilto jau galima Nemunu plukdyti, tai yra juo gali vykti vadinamosios vytinės, arba prekybiniai laivai, iš čia plaukiantys į Karaliaučių. Nuo savo versmių iki šio tilto, žemuma tekėdamas tarp miškų ir pelkių, beveik išdžiūdama vasarą, o pavasarį ir rudenį tvindamas žemumoje, Nemunas vos pajėgia pakelti ant savo vilnių sielius, kurie iš gilesnių miškų eina į Karaliaučių ar į Klaipėdą.

Sverženyje yra sandėliai prekių, kuriomis čionykštis kraštas prekiauja su Karaliaučiumi. Netrukus, kalbėdami apie Stolbcus, išskaičiuosime prekes, kuriomis varoma prekyba. Sverženyje prekės sukraunamos į 14 sandėlių, pastatytų ant Nemuno kranto. Neturtingi čionykščiai žydai, savarankiškai nepajėgdami prekiauti, tik tarpininkauja atvykstantiems šičion Minsko ir Naugardo pirkliais. Kai kurie turtingesnieji tų pačių pirklių vardu (už ką jiems mokama) prekiauja savomis ar į kreditą paimtomis prekėmis. Tačiau jų apyvartos kapitalas labai mažas; iš bendros iki 75 000 rublių sidabru sumos čionykščiams vadinamiesiems pirkliais tenka vos 12 000 rublių. Žinoma, tai sumai sudaryti turi bendrai susidėti visa žydiškoji miestelio populiacija.

Nuo Sverženio Nemuno pakrantėse baigiasi juodžemis ir prasideda smėlis, tačiau augmenija yra gausinga, o lygumoje auga kad ir pelkių žolė, bet gausi ir maistinga galvijams.

§ 6

Tolimesniame Nemuno bėgyje, už pusės mylios nuo Sverženio, stovi didesnis ir vaizdingesnis Stolbcų miestelis. Buvo tai Sluškų, vėliau Čartoriskių nuosavybė, šiandien priklauso valstybei. Stolbcuose gyvena 664 krikščionys, 1000 žydų, iš viso 1664 abiejų lyčių gyventojai. Namų 287; be bažnyčios ir cerkvės, čia yra tik mūrinė žydų sinagoga, visi kiti namai mediniai.

Čionykštę parapiinę bažnyčią, buv. dominikonų, įkūrė 1623 m. Aleksandras Sluška, Minsko kaštelionas. Čia rūsyje ilsisi jo kūnas kartu su jo žmona Zofija Zenkevičaitė ir jų mažu sūnumi Deodatu *(Apie Stolbcų bažnyčios įkūrimą Okolskis savo veikalė „Florida Russia" (133 p.) pateikia tokį naivų anekdotą: „Kai sumanė statyti trobesio pamatus ir negalėjo susitarti dėl vietos, atskrido dudutis (*Upupa*) ir, atsitūpęs ant mažos kalvelės, ėmė savo balsu šaukti: „Hic! Hic!", neva lotyniškai: „Čionai! Čionai!" Įsidėjęs į širdį šitą gerą lėmimą, fundatorius įsakė kasti pamatus toje vietoje").

Kitame bažnyčios rūsyje ilsisi kūnas pirmojo čionykščio prioro Fabijono Mališevskio iš Peremislio, mirusio pirmoje septynioliktojo šimtmečio pusėje. Liaudis laiko jį palaimintu, prie jo kapo maldininkai pulkais keliauja ir sudeda gausių aukų. Ant to rūsio lubų yra ai fresco nutapyti stebuklai, kuriuos jam priskiria žmonių tikėjimas; apylinkėje paplitusios aibės legendų apie tuos stebuklus.

Okolskis, rusų provincijos pamokslininkų ordino istorikas, savo „Florida Russia" vadina jį galingu kalbėtoju, liudydamas, kad jis buvo teologijos magistras, definito-rius padėjęjas ir provinciolas. Tačiau kalbėdamas apie tą provinciolavimą, pridėda: kai, provinciolui Celestinui mirus, Fabijonas buvo išrinktas į jo vietą ir kai atsiūstas iš Romos vizitatorius nepripažino tų rinkimų, tai Fabijonas ėmė taip siausti, kad provincijoje kilo didelių sumišimų: „*magna facta est turbatio in provincia, per dictum Fabia-nutn*" („Flor. Rus.", 55 p.).

Štai statistinė Stolbcų prekybos rodyklė. Prekyba verčiasi atvažiuojantys pirkliai žydai, didžiarusiai pirkliai ir vietiniai pirkliai, kurie, nemokėdami gildijos mokesčio, prekiauja pirklių Adelsono ar Feinbergo firma prisidengę. Neskaitant vietinių pirklių, svetimų pirklių ir piliečių, kurie čia turi save sandėlius, būna nuo 10 iki 15. Jų apyvartos kapitalai gana žymūs. Prekės — javai iš kaimyninių apskričių: kanapės (*pienka*), linai ir sėmenys iš Gudijos; lajus, sviestas, aliejus iš Ukrainos ir Voluinės; ragažės (*cynovki*), derva iš Pagirio; be to, kanapės, lajus ir aliejus iš didžiarusių gubernijų. Toms prekėms sudėti ant Nemuno kranto pastatyti sandėliai, kurių yra 20 valdinių ir 17 privačių. Vasarą ir žiemą iš visur ateina į juos transportai. Žiemą tuose sandėliuose valo linus ir kanapes. Daugybė žmonių susirenka tam darbui. Darbininko brangumas negirdėtas, nes 1 žmogus per dieną gali uždirbti 10 lenkiškų auksinų. Nors dar ir silpnai išsiplėtojusią, čionykštę prekybą galima pavadinti puikia: 1857 m. iš Stolbcų į Karaliaučių išplaukė 125 vytinės, kiekvienos krovinio vertė iki 25 000 rublių sidabru, tat išsiųstų prekių vertė iš viso 3 125 000 rublių sidabru.

Už savo prekes pirkliai Karaliaučiuje ima ne vien grynus pinigus, bet ir mainais: silkes, druską, gėrimus, stalo indus, baldus, šilko ir medvilnės dirbinius. Visos tos prekės pasklinda po visą kraštą.

Tačiau tos prekybos pelnai nėra tokie dideli, kaip būtų galima manyti. Žydai pirkliauja sudėtinai, per daug smulkiais kapitalais, arba dažniausiai skolintais pinigais. Vytinės dėl savo senoviškos konstrukcijos yra sunkios ir nepaslankios. Nemuno vaga — staigi, neišlyginta, iš jos neišvalyti suversti į vandenį ažuolai ir pavojingos rėvos arba povandeniniai akmenys. Visa tai laivininkystę daro sunkią, pavojingą, gaisrią ir be galo brangią. Paprastas vairininkas mažai tenusivokia apie laivininkystę; vadinamasis pirklys, įgudęs į smulkią apgaule, mažai tenusimano apie tikrą prekybą; ne kartą apgaunamas kreditas neturi stiprių pasitikėjimo pagrindų; tat nereikia stebėtis, kad iš mūsų žemės vaisių tiek gamintojas, tiek tarpininkas mažai teauga naudos. Paskiras pilietis vis tiek, kiek kartų būtų ėmėsis prekybos, turėjo nuostolių dėl žydų machinacijų, o visuomeninei bendrovei susikurti — pas mus dar per anksti.

§ 7

Vis labiau vakarų linkme, nedideliais, bet nuolatiniais pasisukimais, turėdamas iš dešinės pusės tankų pušų ir eglų mišką, iš kairės — plačią žemumą ir nesuskaitomus atvajus, vis lyguma tekėdamas, vis gana siauras, bet jau nešdamas Lietuvos žemės vaisius, Nemunas atplaukia prie Žukovij Borek kaimo. Tai mažas kaimelis su cerkve ant smiltyno, su malūnu ant Jacnos upės, kuri čia įteka į Nemuną. Yra tai Radvilų nuosavybė, minima senuose dokumentuose dar XVI šimtmety. Kaimyninis miškas pilnas piltų kalvų, kurias žmonės vadina švedų kapais; ir labai galimas dalykas, nes iki šiol dar Nemunas išplauna čia daugybę smulkių varinių ir sidabrinių pinigėlių, kurių vieni yra su Gustavo Adolfo, kiti — su Jono Kazimiero ženklais.

Žukovij Borke praleido savo vaikystės dienas ar net gal čia gimė Salomonas Maimonas, garsus izraelitas, kuris vėliau Berlyne pagarsėjo tarp vokiečių XVIII šimtmečio filosofų; jis buvo neturtingų čionykščių nuomininkų žydų sūnus ir sūnaitis. Jo vokiečių kalba išleistų atsiminimų pirmame tome yra daug įdomių smulkmenų apie šią apylinkę; ten taip pat jis pateikia visą istoriją sunkaus dvasios kankinimo, kuri turėjo išgyventi genialusis jaunikaitis, kovodamas su pasenusiomis savo bendratikių talmudistų pažiūromis.

Žukovij Borke pas savo tėvą, dorą girininką, praleido vaikystės dienas mūsų mylimas rašytojas Adomas Plugas (Antanas Petkevičius). 1841 m. jis paliko tuos kraštus, nusinešdamas gyvą Nemuno ir čionykščių kraštų meilę.

Pusė mylios už Zukovij Borko, iš dešinės netoli nuo Nemuno, matyti Zalučės dvarelis. Ten praleido keletą jaunystės metų šiųeilučių rašytojas.

§ 8

Atvira žemuma, kur nė kur iš dešinės pusės berželių ir ažuolų krūmais paįvairinta, Nemunas, atlikęs beveik tiesią mylios kelionę, plauna ir užneša smėliu ilgą Berežnos kaimą. Visi čionykščiai gyventojai vyrai išimtinai verčiasi plukdyba. Čionykščiai vairininkai savo miklumu ir nusimanymu teuzsileidžia ščiorsiečiams. Prieš Berežnos kaimą iš dešinės pusės įteka į Nemuną trečios kategorijos Sulos upė.

Pusantros mylios nubėgęs mišku, turėdamas iš vieno krašto žemumą, iš antro — kalnus, Nemunas meta didelį vingį į pietus ir pasiekia mažą Jeremičių miestelį, iš kairės pusės priimdamas Ušos upę.

§ 9

Iš naujo pasileidęs į vasaros vakarus ir nubėgęs porą mylių, be galo staigiai priima iš kairės pusės, ties Kalė-dinos (Panemunės) kaimu, Servečiaus upę netoli istorinių Ščiorsų, esančių kairiajame krante. Sakome „istorinių“, nes taip turi teisę vadintis lenkų magnato nuosavybė, kur dar prieš Lenkijos padalijimą buvo nuoširdžiai pagalvota apie likimą kaimiečio, kur jis buvo apčėnuotas, iš didžiulių kaimų perkeltas į viensėdžius, o ten jam buvo pristeigta mokyklėlių, ten dvare ir valsčiuje, pasitraukus nuo senos rutinos, buvo įvestas protingas, pavyzdingas ūkininkavimas.

Visa tai buvo geros, išmintingos Jokimo Chreptavičiaus, Lietuvos pakanclerio, valios darbas, o vėliau ir jo sūnaus Adomo, mirusio 1844 m.

Kas nėra girdėjęs apie garsią Ščiorsų biblioteką, kur buvo iki 10000 vien tik lenkiškų veikalų, tarp jų daugybė rečiausių spaudinių ir originalių rankraščių, kur, sėdamies neįkainojamų žinijos turtų, lankydavosi mūsų pirmieji literatūros ir istorijos tyrėjai, tokie kaip J. Lelevelis, Danilavičius, A. Mickevičius, J. Jaroševičius ir daug kitų.

Ščiorsai tarp Naugardo bajorų labiau garsėjo savo alumi nei biblioteka. Kad jis buvo daromas, įrodo, jog čia kaimietis buvo atpratęs nuo kenksmingos degtinės kur kas anksčiau, nei šių dienų bendra, dvasininkų vedama akcija kad davė pajusti liaudžiai blaivybės geradarybes.

Pasinaudodami Nemuno artumu, šios vietos žmonės verčiasi plukdyba. Čionykščiai vairininkai ir upeiviai laikomi pirmaisiais; jiems permokama ir jų ieškoma. Ir nieko nuostabaus: laisvė, kiek apšvietimo ir kas iš to eina — pasiturėjimas išmiklino kaimietyje inteligenciją ir išugdė jame fizinę jėgą.

Dėl didelio žemės našumo ir stropaus jos įdirbimo dirvos čia duoda gausių vaisių, tuo tarpu dešinysis Nemuno krantas, priklausęs Nalibokų nuosavybei Radvilaučiznoje, miškingas, smėlėtas ir pelkėtas.

§ 10

Nubėgęs nuo Ščiorsų pustrečios mylios, skaičiuojant tiesiu keliu (o įskaičius daugybę Nemuno vingių, bus ir daugiau kaip trys mylios), iš dešinės pusės priėmęs Juodąją, Buinąją, Kromanyčią (ištekančią iš Kromanės ežero Nalibokų giriose) ir Bistrą, arba Duobėtąją (susidedančią iš kelių upelių), upes, o iš kairės kelis upokšnius, Nemunas pasisuka Liubčios miestelio link.

Garsus tai Lietuvos istorijoje miesčiukas, nes atmintinas dar nuo Mindaugo laikų. Kai tas didysis Lietuvos kunigaikštis 1250 m. pareiškė norą priimti krikščionybę, o Popiežius įgaliavo jį įkurti katedros bažnyčią su vyskupija, tai toji pirma katedra buvo Liubčioje, o pirmas jos vyskupas buvo lenkas dominikonas Vitas, kursai suteikė šv. Krikšto sakramentą Mindaugui ir jo valdiniam. Su nenuilstamu įkarščiu darbavosi dominikonas Viešpaties vynyne, bet kai po kelerių metų Mindaugas su savo tauta išsižadėjo krikščionybės, Vitas, atstatytas nuo vyskupijos, pagonių sumuštas ir išvytas, mirė Krokuvoje 1269 m.

Karalius Aleksandras 1499 m. atidavė Liubčios miestą Fiodorui Chreptavičiui, Lietuvos paždininkui. Miestelis paeiliui perėjo Goštautams, Kiškoms ir Radviloms, kurių įpėdinių rankose ir iki šiol pasilieka. Kiškos ir Radvilos buvo reformatų tikėjimo, čia tat ir buvo garsi Lietuvos kalvinų bei arijonų prieglauda. Jonas Kiška įkūrė čia disidentų bažnyčią, gausiai Radvilų apdovanotą ir išbuvusią iki 1730 m., kada buvo savavališkai katalikų sugriauta ir sudeginta. Garsesni šitos bažnyčios pastoriai buvo Martynas Neverskis, Adomas Volkas, Samuelis Minvydas, Grigalius Zarnovietis (sūnaitis) ir kiti.

Pirmojoje XVII amžiaus pusėje klestėjo čia spaustuvė, pirmiausia Petro ir jo sūnaus Jono Blass-Kmitų, paskui Jono Langės firma. Svarbiausia čia išėjusi knyga yra „Przyslowia Rysynskiego" (1618) ir to paties psalmynas (1614). Kiti čia išleisti veikalai yra religiniai, arijonų ir kalvinų dvasios, kaip antai pas Petrą Kmitą Juozapo Do-manevskio „Excytarz" (1623), Andr. Schonflissiaus „Col-loquium jucundum" (1628), Wądlowskio „Dysputacya no-wogrodzka" (1616), Beniašo Budno „Apophthegmata" (1614) ir kiti; pas Joną Kmitą: Schonflissiaus „Kazania" ir „Pamokslai Lietuvos etmono Kristupo Radvilos laidotuvėms, Samuelio Minvydo, Jono Ostrovskio, Jono Bial-kovskio ir Samuelio Tomaševskio sakyti" (1614); Jono Langės įstaigoje buvo išleistas tarp kitų Jono Gloskovskio „Zegarek, arba karčios Viešpaties Jėzaus kančios atminimas" (1653) ir pora Andriaus Schonflissiaus pamokslų* (Šiuo metu neturėdami Bandkės veikalo apie spaustuves, negalime pateikti tikslesnio Liubčios spaudinių sąrašo; pasitenkiname tuo, ką prisiminėme arba ką turime savo bibliotekoje.)

Kaip Ščiorsai alumi, taip Liubčia iš seno buvo garsi savo puikiu laku. Nors jo gamyba šiandien sumažėjo, tačiau Liubčios lakas, kurį kromininkai išnešioja po aplinkinius dvarus, turi gero lako ypatybes — takumą ir liaunumą; užsieniams prilygti stinga jam tik gyvesnės spalvos.

§11

Plaukdamas jau kiek tiesiau ir iš dešinės pusės prisiimdamas Čerednės upę, o iš kairės turėdamas tris ar keturis atvajas ir Chodosos upelį, Nemunas, nubėgęs mylią nuo Liubčios, prieina Deliatičių miestelį. Deliatičiai, po Jono Kiškos kartu su Liubčia patekę Radvilų giminei, yra menkas miesčiukas, kuris tačiau kartu su Liubčia verčiasi nedidele prekyba vytinėmis su Karaliaučiumi. Atlikęs kokią mylią labai staigaus kelio, Nemunas, priėmęs iš dešinės pusės didoką Isločies upę, atplaukia iki Mikolajevo miestelio, o paskui už poros mylių iki Morynės kaimo, kur baigiasi Naugardo apskritis; netoli nuo čia sueina Minsko, Gardino ir Vilniaus gubernijų sienos. Dešimties dvylikos mylių tarpas gali būti apsakytas keliais žodžiais: iš dešinės pusės eina dideli miškai, neišmatuojamos pelkės ir įteka keletas upių, kurios iš didžiulių miškingų ir pelkėtų plotų sutraukia į Nemuną kitų upių vandenį. Patsai Nemunas vingiuotas, nes ieško vagos dumblytame ir pelkėtame žemės sluoksnyje, turi smiltingus krantus, daugiausia apaugusius smulkiu ir tankiu karklynu. Kairysis jo krantas, kuris priklauso Naugardo apskričiai, kalnuotas, derlingas, puikių ąžuolų, klevų ir beržų papuoštas. Žmonės čia augaloti, gražūs, pasituri, kalba gudiškai.

§12

Nuo Morynės, kur į Nemuną įteka Plisos upė, Nemunas, įžengęs į Vilniaus gubernijos ribas, be galo gyvatiškais vingiais iš lengvo pasisuka į pietus. Nuo Morynės iki Dokudavos kaimo, prie kurio priplaukia Nemunas, yra ne daugiau kaip dvi mylios tiesaus kelio, o suskaičius Nemuno vingius, kurių yra devyniolika, tas atstumas pasieks ir keturias mylias. To tarpo pusiaukelyje iš dešinės pusės įteka į Nemuną Gaujos upė, o iš kairės — nedidelės Balaitės ir Dotomlės upės. Deliatiškiečiai ir dokudaviškiai miškai, gausingi puikių medžių ir stambių žvėrių, kurie dabar dar gali teikti senovinių Lietuvos girių vaizdą, apima dešinįjį Nemuno krantą; kairysis krantas, linksmesnis ir įvairesnis, pasižymi geresne dirva, tačiau maža ką tirščiau yra gyvenamas. Dokudavoje buvo kalvinų bažnyčia, nustojusi gyvuoti aštuonioliktojo šimtmečio vidury.

§ 13

Nuo Dokudavos iki Bielicos miestelio, tiesiai imant, susidarys trys mylios, o priskaičiavus vingius bus gal ir daugiau kaip keturios mylios; tame tarpe į Nemuną įteka iš dešinės pusės Ditvos upė, netoli susijungusi su Lydos upe, o iš kairės — į vieną tėkmę susijungusios Kremuše-va ir Naliboka, toliau į Nemuno atvąjį įtekanti Juodoji, Izva, Prudova, pagaliau Maučadies ir Nemunėlio upės, kurios savo vandenį atiduoda Nemunui pačioje Bielicoje. Žygimanto Augusto dosnumu Bielica atiteko Biržų linijos Radviloms, kurie, kaip visur savo žemėse, taip ir čia įkūrė ir aprūpino turtais kalvinų bažnyčią. Garsūs yra čia vykę kalvinų sinodai ir garsūs čionykščiai pastoriai, kaip antai Grigalius Zarnovietis, Jonas Kjasinskis, Gedeonas ir Jokūbas Račinskiai ir kiti.

§ 14

Nuo Bielicos iki Orlios miestelio ir toliau iki Sčiaros žiočių Nemunas smarkiai pakrypsta į pietus, sukinedamasis nesibaigiamais vingiais. Iš dešinės pusės įteka į jį Le-bedos upė, iš kairės jis turi daugybę atvąjį ir porą ežerų, kaip antai Landorėja, Zvėrynas, taip pat ir Viazovos upę.

§ 15

Į Nemuno išlinkį, labiausiai išsikišusį į pietus, įteka Sčiaros upė, Oginskio kanalu jungianti Juodąją jūrą su Baltijos jūra. Pravartu tarti žodelį apie tą kanalą. Pripetės ir Jasoldos upės, plačios ir plukdomos, ištekancios iš Pagirio pelkių Pinsko krašte, susijungusios ties Vulkos kaimu, Pripetės vardu plaukia per Turovą, Petrikavą, ir t. t. į Ukrainą, kur įteka į Dneprą, o paskui į Juodąją jūrą.

Sčiaros upė išteka iš Koldyčevo ežero Naugardo apskrity ir, daugybe vingių nuplaukusi apie šešetą mylių, įeina į Slucko apskritį ir padaro į rytus nukreiptą lanką, kiurio tiesia linija gali būti keturios mylios. Toliau, priėmusi porą upelių, staigiai pasisuka į vakarus, atskirdama Pinsko ir Naugardo apskritis. Paskiau įeina į Gardino guberniją, aplenkia Slonimą, Bytenį ir daug kitų miestelių, netoli Mastų miestelio įteka į Nemuną ir kartu su juo plaukia į Baltijos jūrą.

Mykolas Oginskis, priešpaskutinis Lietuvos etmonas, pasigaudamas Sčiaros upe, nutarė sujungti tiedvi jūras. Tam tikslui dvi mylios nuo Pinsko, ten, kur Jasoldos upė pradeda būti plukdoma, būtent nuo Masevičių kaimo, įsakė savo lėšomis kasti per Pinsko dykumą devynių mylių kanalą į Sčiaros upę, į tą kanalą įjungiant du — Telecha-nų ir Sventnyčios — ežerus. Darbas turėjo būti atliekamas skubiai, nes jau 1768 m. buvo priimta girtina seimo konstitucija, kur nustatoma Oginskio nuopelnams atlyginti pastatyti paminklą, dovanoti jam Myškovecų kaimą, o Lo-hišino miestelio pajamas skirti kanalui išlaikyti. Gardino krašte, kurio buvo seniūnu, jis ištiesė Sčiaros vagą, o Slonime, kuri papuošė rūmais, teatru, amatų įstaigomis ir spaustuve, turėjo džiaugsmo kasmet matyti po kelis šimtus laivų, plaukiančių į Pinską ir iš Pinsko krašto, taip pat nesusikaičiuojamą daugybę sielių, traukiančių į Nemuną ir Nemunu į Karaliaučius. Įvykiai krašte nutraukė darbo pabaigą, tačiau po Lenkijos padalijimo rusų valdžia ėmėsi pradėtą darbą baigti.

1802 m. Oginskio kanalas buvo baigtas. Prūsų inžinierius Wutzkė liudija, kad Karaliaučiuje matęs dvi Pinsko strūgas (*Strussen*), iš kurių viena buvo 63 pėdų ilgio ir 12 pėdų pločio, kita — 60 pėdų ilgio ir 11 pėdų pločio su 3 pėdų grimzle. Tie laivai atplaukė iš Juodosios į Baltijos jūrą per Dneprą, Pripetę, Oginskio kanalą ir Nemuną.

§ 16

Septynios mylios prieš Gardiną nuo Mastų miestelio, kur yra karalienės Bonos 1539 m. įkurta parapijos bažnyčia, Nemunas vėl pasisuka ir paima vasaros vakarų linkme. Jo kairysis krantas yra labiau kalnuotas, o dešinysis turi daugiau pelkių ir miškų; abu yra smėlingu, tačiau kairysis, t. y. Slonimo apskritis, priskiriamas prie derlingiausių Lietuvoje. Tame tarpe nėra miestų ir miestelių. Iš upių žymesnės šios: dešinėje pusėje Katra, jungianti savyje kelias kitas, iš kurių Pyra išteka iš Rybnicos ežero, esančio šaka Baltojo ežero, o šis nusitęsia tris mylias į šiaurę; kairėje pusėje Zelva, Rosis, Svisločis, Gornica ir mažas Gardinytės upelis, įtekantis į Nemuną pačiame Gardine. Gardino apylinkės iš dalies miškingos, iš dalies atviros, derlingos ir žmoningos. Gyvena čia slavai, kalba gudiškai. Dirvos spalva molinė, kartais net šviesi. Šis kraštas daug turi kalkių, kalkių tufo ir kreidos, kuri čia yra prekybos objektas. Nemunas, plaukdamas suspausta vaga ir greitai bėgdamas, išrėžia tarpeklius, iš kurių didžiausi kone 30 Reino sieksnių (*Ruthen*), ir kiekvienas iš tų tarpeklių apaugęs lapuotais ir spygliuotais medžiais. Čia apylinkėje pilna mažų piltinių

kalvų. Vienos paprastai atsirado vėjui supūtus smėlį ant kalkių, kitos yra žmonių rankų sukasti pilkalniai: tai kapai senovės vyrų, kurie čia žuvo, arba didžių, prieš amžius atliktų, žygių paminklai.

§ 17

Nuo senovinių Koložos cerkvės griuvėsių, tikrai senų, nes siekiančių tryliktąjį šimtmetį, Nemunas prisiartina prie Gardino ir prisiglaudžia prie senosios Vytenių, Vytautų ir Batorų pilies papėdžio. Gardino miestas, dešiniajame Nemuno krante, šiek tiek pakilėsnėje vietoje, 53°41' šiaurės platumoje ir 41°30' rytų ilgumoje, savo pilių griuvėsiais, savo bažnyčiomis ir jų gražiais bokštais, senoviniais fasadais turi teisę būti priskirtas prie gražiausių Lietuvos miestų, kuriam gal tik medžių betruksta. Dešiniajame Nemuno krante yra sandėliai, kairiajame — daugiausia iš medinių namų susidedąs priemiestis, kuris pontoniniu tiltu sujungtas su miestu.

Gardino bažnyčios visos senovinės ir puikios. Vytauto įkurta ir kitų karalių apdovanota parapijos bažnyčia išsiskiria rimtu senoviškumu; buv. jėzuitų (šiandien antroji parapiinė) bažnyčia pasižymi didumu ir turtingumu; joje buvo ložė, į kurią iš savo buto tribunolo rūmuose Steponas Batoras ateidavo klausyti šv. Mišių; toji ložė su rūmais buvo sujungta viršum gatvės nutiesta galerija. Kitos bažnyčios — buv. dominikonų, buv. bernardinų, brigičių ir bernardinų vienuolių, taip pat stačiatikių soboras — tikrai puošia miestą. Ne tiek sena, kiek su senoviškumo žymėmis yra pranciškonų bažnyčia priemiestyje, tamsoka, siaura, senoviniais fundatoriaus Eustako Kurčos ir jo šeimos portretais papuošta.

Vis dėlto kažkoks likimas lėmė Gardinui suvaidinti baisų vaidmenį visu Lenkijos gyvavimo metu. Nežinau, ar koks linksmas, bet užtai keli skaudūs atsiminimai yra susiję su jo vardu. Vytauto nesusipratimai su Jogaila, jo ryšiai su kryžiuočiais, Kazimiero Jogailaičio mirtis 1492 m., Stepono Batoro mirtis 1586 m., pagaliau 1793 m. seimas, antrasis Lenkijos padalijimas ir Stanislovo abdikacija — vis tai atsitikimai, juodais akmenimis mūsų istorijoje paženklinti. Argi prie susietų su Gardino vardu krašto nelaimių nereikėtų pridurti Antano Tyzenhauzo ir jo puikių krašto pramonės ir švietimo vilčių nykimo? Čia buvo prekybos namai, galį pasididžiuoti dideliu kreditu Europoje; čia buvo botanikos sodas, europinės garbės vyro Giliberto vadovaujamas; čia buvo veterinarijos, statybininkų, matininkų, agronomų ir sąskaitininkų mokykla. Iš užsienių partraukti fabrikantai su dideliu užmoju kuria dirbtuves, audžia muslinus, gelumbę, iš krašto medžiagos — drobę, gamina šilkus ir, audžia aukso juostas. Knygynas, gamtos kabinetas, spaustuvė, raidžių liejykla turėjo patenkinti mokslo reikalus, o kadetų korpusas turėjo ugdyti Lietuvos jaunimo karžygiškumą. Iš pat pamatų sugriuvo Tyzenhauzo sugalvotų sumanymų rūmai, o Gardinas ir jo Gardinyčios priemiestis, puikiųjų Tyzenhauzo laikų liudytojai, dvelkia sunykusia dykuma.

Gardine gyvena 17 257 abiejų lyčių žmonės. Namų yra iki tūkstančio, iš kurių apie pusantro šimto mūriniai. Pramonė ir amatai neišplėtoti, prekyba beveik apleista, nors Nemunas arti. Keletas vietinių pirklių duodasi pralenkiami atvykstančiųjų, tad iš 150 vytinių, išplaukiančių iš čia, vos 80 prikraunama Gardine. Skaičiuojant kiekvienos vytinės vertę iki 25 000 rub., kaip kad suskaičiavome Stolbcuose, bendra krovinių vertė bus 3 750 000 rub, sidabru.

Nemunas, nubėgęs nuo Gardino ne daugiau kaip pusę mylios iki Lašišos upės žiočių, smarkiai pasisuka į šiaurę; dešinysis jo krantas priklauso Gardino gubernijai, o kairysis — Lenkų Karalystei, arba vadinamajai „kong-resuvkai“. Nuo Lašišos kaimo ir to paties vardo upės žiočių iki Didžiosios Balios kaimo Nemunas yra 30 Reino sieksnių (*Ruthen*) pločio, o nuo Balios, sustiprintas Labnos upės vandenų, kur yra ant rėvų savotiškas krioklys, praplinta iki 50 sieksnių pločio *(1 sieksnis (*Ruthe*) = 3,77 m; 30 sieksnių = 113 m, 50 sieksnių = 188 m. (*Vert.*)). Labnos upė čia pusiau perskrodžia Kreidos Kalną. Iš abiejų pusių dažniausiai miškų apsuptas, Nemunas, plaukdamas iki kairiajame krante esančio Periamo miestelio (kur keturioliktajame šimtmečiu buvo maža lietuvių pilis), iš dešinės priima mažesnius upelius — Daušėlę ir Apenėlę **(Vienas iš tų upelių bene bus Ožė, kitas — jos intakas. (*Vert.*)), įtekančius prie Ožių miestelio (kur yra karaliaus Aleksandro 1494 m. turtais apdovanota bažnyčia), paskui Stšechuv-kos upę, toliau Polnicą ir Dubravą.

Upės dugnas nuklotas smėlio, žvirgždo, molio, sunešto dumblo ir akmeninių rėvų, labai pavojingų laivininkystei.

§ 19

Nubėgęs daugiau kaip keturias mylias (priskaičiavus ir fantastiškus vingius), Nemunas iš kairės pusės priima Juodąją ir Baltąją Ančias, o iš dešinės — Kubilnyčią (prie Pervalko, kadaise seniūnijos, dabar kaimo), pagaliau Ratnyčią, į kurią įteka Jaskutės upelis. Prie Ančios upės pa-iždininkis Tyzenhauzas kadaise buvo pastatęs pylimą, daugiau kaip keturių pėdų kritimo, išsiliejusiai upei sulaikyti, miško ir medžių plukdymui palengvinti ir čia reikalingai lentpjūvei pastatyti. Prie Ratnyčios žiočių Nemunas savo vingiu apsupa Druskininkų miestelį, kuris dėl savo gydomųjų vandenų taip nupelnytai pagarsėjo. Tasai mažas, ant panemunės smėlyno išsidraikęs miesčiukas jau tryliktajame šimtmečiu buvo žinomas kryžiuočiams, nes kurio gi mūsų šalies kampo būtų nepastebėjusi jų gobši akis? Jau tuomet čia buvo medinė pilaitė jų užpuoliams atremti. Henrikas Plotzkė Vyteniui (1312 m.) ir Teodorikas Elne-ris Kęstučiui (1378 m.) viešpataujant ugnimi ir kardu buvo aplankę

šiuos kraštus. Sūri čionykščio vandens savybė buvo žinoma nuo seniausių laikų. Tai rodo Druskininkų vardas, vokiškai *Salzenike*, nes lietuvių žodis „druska“ ir vokiečių — „Salz“ tą patį reiškia. Tačiau per ilgus amžius tos vietos apleistos, nes pas mus nebuvo papročio naudotis šalia gulinčiais gamtos turtais. Verčiau naudojamės jais užsieniuose.

Tik 1826 m., Lenkų Karalystės vyriausybės pasiūsti, Ulmanas, Vansavičius ir Liachickis aplankė Druskininkus mokslo tyrimų tikslais. Jiems terūpėjo mineraloginiai turtais, labiausiai surasti druskos. Tad, ištyrę čionykščių versmių vandenį ir neradę druskos daugiau kaip vienos šimtinės procento, truputį pagrėžę žemę ir išvyko pateikę apie Druskininkus izdo ministeriui nepalankų pranešimą. Į gydomąją šių vandenų savybę atkreipta dėmesys vos prieš dvidešimt kelerius metus. Visuomenei yra žinomi šviesių gydytojų veikalai, kurie sukėlė visų susidomėjimą. Iš pradžių mažai, paskui labiau, pagaliau gausingai imta važiuoti šičion vasaros mėnesiais. Ligoniai vyko pasigydyti, sveikieji — pasilinksinti ir nurimti nuo naminių rūpesčių. Paskutiniaisiais laikais kasmet čion atvyksta daugiau kaip šimtas šeimynų iš Lietuvos, Podolės, Voluinės ir Lenkijos, ir visi randa mediniuose, bet erdviuose namuose ne vien pakankamą ir patogią, bet ir puikią pastogę. Prieš kokius dešimt metų pastatyta graži bažnyčia patenkina krikščionių sielų reikalus; ligoti ir neturtingi žmonės dykai gydomi ir, be to, iš aukų turi nemokamus butus. Keliasdešimt vonių numerių su vyriausybės kontrole ir puikiu patarnavimu teikia gydomųjų gamtos geradarysčių; vandenį į vonias atvaro siurbliai, arklų jėga varomi, kaip malūnas. Gražūs, nors mediniai rūmai su didele sale, naudojami klubui ir resursui, kuris čia įvyksta keturis kartus per savaitę. Patogus teatras įgalina Vilniaus dramos artistus atvykti čion vaidinti, juoba kad butas artistams duodamas dovanai. Vaistinė, restoranas, knygynas ir daugybė krautuvinių atvyksta iš Gardino. Tyčia įrengtas paštas palengvina gauti korespondenciją; policijos valdininkas rūpinasi gyventojų saugumu. Vienu žodžiu, svečias ras čia visa savo patogumui ir malonumui; laimingas, jei, turėdamas tiek malonumų, dar priskiria save ir sveikųjų kategorijai!

Druskininkams išplėtoti ir juose gyvenimui sužadinti daugiausiai pasidarbavo daktaras Jonas Pileckis. Čia visur matyti jo veikli ranka, jo galvos sumanymai, jo širdies įkvėpimas. Galima sakyti, sukurdamas Druskininkus, į jų istoriją įpynė savo vardą. Palikuonys pasididžiuodami p isimins jo vardą, kaip kraštui naudingą.

§ 20

Nuo Druskininkų nubėgęs daugiau kaip mylią pirma į vasaros rytus, paskui į rytus, pagaliau mesdamas vingį į vakarus, Nemunas atplaukia prie mažo Liškiavos miesčiuko, esančio kairėje, arba lenkų, pusėje. Pakelyje priima iš dešinės pusės mažą Snurkos ir didesnę Veršustanės upelį (* Kitomis žiniomis, tie upeliai vadinami Grūta ir Nereta. (*Vert.*)), iš kairės — porą mažų upokšnių. Liškiava stovi puikioje vietoje. Pirmiausia ant kalno pasirodo akmens pilies griuvėsiai; Teodoras Narbutas laikė ją esant kryžiuočių *Neuenpille* ir manė ten įvykus Mindaugo krikštą. Tatai turėtų būti Lietuvos Naugardas — Erdvilo sostinė. Kitoje kalno pusėje, šalia miestelio, pastatyto pakalnėje, iškyla didelė ir graži bažnyčia, taip pat vienuolyno rūmai, kur būdavo kunigų invalidų prieglauda, o šiandien yra

klebonija.

Nuo Liškiavos iki dešiniajame Nemuno krante esančio Merkinės miestelio, vos pusę mylios nuplaukęs, Nemunas sutinka Merkio ir Straujos upes, ištekančias iš dešinės pusės. Tos upės padidina Nemuną ir teikia puikiausią reginį Merkinėi, taip lenkų karalių mylėtam miesteliui. Čia dvyliktajame amžiuje ar gal dar anksčiau buvo pastatyta ant kalno gynimosi pilis; čia buvo dažnai skaudžiai jaučiama kryžiuočių ugnis ir kardas; čia, medžiodamas neišeinamose giriose, Jogaila suteikė miestui privilegijų; čia Vytautas priėmė čekų pasiuntinius, siūlančius jam karaliaus vainiką; čia jis įkūrė bažnyčią. Čion Kazimieras atvykdavo medžiotų, ir Žygimantas Augustas, ne mažesnis medžioklės mėgėjas, medžiodamas Merkinėje, suteikė miestui herbą ir Magdeburgo teises. Čia Vladislovas IV varinėdavo žvėris; čia tarp jo palydovų buvęs Sarbievijus savo lotyniškuose eilėraščiuose „Silviludia“ apdainavo čionykščius kraštus; čia pagaliau tas pats karalius 1684 m. baigė savo amžių, vykdamas iš Vilniaus į Varšuvą. Šiandieną Merkinėje nepasiliko nei buvusios didybės pėdsakų, nei atsiminimų. Ant kalno lietuvių pilies griuvėsių likučiai, mieste sena mūro bažnyčia, keistos struktūros rusų cerkvė *(Senovės rotušė), apačioje apsaugstyta krautuvėmis, namai, kur mirė Vladislovas IV, o miestelyje kelios dešimtys senų medinių namų. Čia yra daugiau nei du tūkstančiai gyventojų, daugiausia žydų. Apylinkė kurčia ir tuščia. Neapgalvotai praretintos neįžengiamos karališkos girios; mažytės pušelės auga bedugniuose smiltynuose, niekur nematyti kaimo, tik tęsiasi akies neapmatomi geltonų laukų plotai, kuriuos sodietis, nesitikėdamas gauti net rugių, apseja menkais grikliais ir smulkiais avižomis.

§ 21

Nuo Merkinės Nemunas, palikęs Gardino guberniją, vėl grįžta į Vilniaus, turėdamas iš dešinės pusės Trakų apskritį, o iš kairės vis Lenkų Karalystę. Iš pradžių jo linkmė, nors ir staigi, eina tiesiai į vakarus, o nubėgęs porą mylių, nuo Mižonių kaimo, esančio dešiniajame krante, iš lengvo pasisuka į šiaurę ir, ta linkme gana tiesiai nubėgęs trejetą mylių, atplaukia prie Nemunaičio miestelio (dešiniajame krante), nepriimdamas žymesnių upių ir upokšnių, neskaitant mažų ežerėlių. Iki Merkinės, vandeniui nusekus, tik

mažesni akmenys graso laivininkams, nors ir abu Nemuno krantai nusagstyti akmenimis. Nuo Merkinės iki Nemunaičio ir toliau prasideda baisūs povandeniniai granitai, rėvos, kurių buvimą tik iš vandens šniokštimo galima nuspėti,—jų eilę pradeda rėva ties Merkine, netoli Genių kaimo *(*Gesie*, bet Merkinės apylinkėje yra tik Genių kelmas, apie 2 km nuo Nemuno. (*Vert.*)).

Nemunaitis turi neatmenamo senumo tradiciją; čia turėjęs išlipti pasakiškasis Nemunas, kurį lietuviai paskui dievu laikę. Kad ir kaip ten būtų buvę, visgi šioje apylinkėje yra daugybė senovės piltinių kalvų, dar archeologo kastuvo nepaliestų. Čionykštė bažnyčia buvo įkurta Sapiegų 1626 m.

§ 22

Dvi mylios tiesiu keliu, o arti trijų Nemuno vingiais yra nuo Nemunaičio iki Alytaus miestelio, stovinčio dešiniajame krante. Tas nedidelis miestelis su Naugardo vaivados Jono Zabžezinskio 1524 m. įkurta bažnyčia keturioliktajame šimtmetyje buvo liudytojas kelių kryžiuočių užpuolimų. Kartais tie užpuolimai būdavo nelaimingi lietuviams, net ir kryžiuočius nugalėjusiems. Tarp Nemunaičio ir Alytaus į Nemuną įteka iš dešinės pusės Alovėlės, Tverktos, Tulpelės ir Alovės upės su" daug atvaju, o iš kairės — pora upokšnių.

Nuo Gardino iki Alytaus Nemuno fizionomija gana įvairi. Upė skrodžia aukštus kalnus, plaukia giriomis ir daro daug vingių. Aukšti Nemuno krantai staigūs ir statūs; smėlys vyrauja dirvoje, tačiau kai kuriose vietose žemės derlingumas ir augmenija tikrai gražūs. Kviečiai čia auga nepaprasto ūgio, tačiau ūkis su mažomis išimtimis ne per daug teklesti ir dvarininkų, ir kaimiečių. Gyventojai abipus Nemuno — lietuviai, daugiausia katalikai; kaimų trobos menkos, kas tektų priskirti labiau senai tradicijai negu neturtui. Puikesnis ar gal labiau pasiturįs kairiojo kranto, arba Lenkų Karalystės, gyventojas apsirengia lyg ir šventadieniškai, važiuoja jau ne vienu arkliuku, bet puikiu dvejetu ir kaustytame vežime. Moterys linkusios pasipuošti blizgučiais ir gėlėmis, nors tai nedaug jas tepagražina. Nubėgęs pusantros mylios į šiaurę, o paskui pusę mylios staigiai į rytus, netoli Panemuninkėlių kaimo, esančio kairiajame krante, Nemunas pakalnėje priplaukia Punios miestelį prie Punelės upės. Čia yra pėdsakai pilies, pagarsėjusios karžygišku gynimusi nuo kryžiuočių 1336 m. ir dar labiau karžygiška lietuvių vado Margerio mirtimi. Apie mylią nuo Punios, tačiau kiek atokiau nuo Nemuno, stovi Nemaniūnų miestelis, o žiemos vakarų Nemuno užsisukime, kuris čia padaro beveik ratą, yra Lenkų Karalystėje Panemunėlio kaimas, o toliau, prie Peršėkės upelio,— Balbieriškio miestelis, kur kadaise turėjusi būti evangelikų bažnyčia. Nuo Balbieriškio sukinėdamasis porą mylių čia į rytus, čia į šiaurę, Nemunas priplaukia Prienų miestelį, senovinę Oginskio nuosavybę. Pagaliau padaręs dviejų mylių vingį į vasaros vakarus ir atgal į rytus ir pietus, Nemunas atplaukia pas dešiniajame krante esantį Birštono miestelį, padaręs pusiasalį, arba vadinamąją kilpą. Atstumas tiesiai nuo Prienų iki Birštono (du kartu perėjus Nemuną) vos ketvirtis mylios tėra.

Laivininkas krūpčiodamas artinasi prie šitų vietų, nes čia nuo pat Alytaus iki Birštono upės dugnas nutiestas aštriu granitu ir pilnas -seklumų bei sąnašų. Baisiausios rėvos ties Alytumi, ties Panemuninkėlių kaimu, ties Rumbonių kaimu (kur yra senovinis piliakalnis, lietuviškai Pilupiu vadinamas), ties Punia, Balbieriškiu, taip pat ties Ziegzdrių ir Naravų kaimais ir Ziegzdrių vienkiemiu. Vanduo teka nepaprastu greičiu, o Nemuno plotis yra 40— 50 Reino sieksnių * (150-190 m)

§ 24

Viename mūsų rašte**(*Wpnieczi* po Litwie w promeniach od Wilna") prieš keletą metų, kalbėdami apie mineralinius vandenis Birštone, lėmėme puikią tos vietovės ateiti. Lemtis greitai ir netikėtai išsipildė. Konkuruojančios Stakliškės, septyniolika metų išgyvavusios, nusmuko: 1857 m. sudegė trobesių dalis; dar prieš tai tenykščiai vandenys ėmė sekti ir netekti gydomųjų savybių; ligonių skaičius ėmė vis eiti mažyn, ir jau pereitais 1859 m. niekas čia nebeužklydo.

Stakliškėms smunkant, Birštonas augo. Nors jau nuo 1840 m. lankomas, tačiau dėl butų stokos negalėjo turėti daug svečių, bet kai 1856 m. imtasi taisyti svarbiausi trūkumai, atsilankančiųjų skaičius ėmė augti.

Šiandien Birštone yra bažnyčia, dar Vladislovo IV laikais, 1643 m., įkurta, aštuoniolika gerai aprūpintų namų atvykstantiems svečiams, pasilinksminimų salė ir didelis medinis namas, kuriame keturiolika numerių su varinėmis voniomis; maudymosi patalpos padalytos į dvi dalis — vyrams ir moterims. Be to, neturtingieji turi skyrium pastatytą trobesį.

Pietiniame miestelio pakraštyje išsitiesia trikampis slėnis, kuriuo į Nemuną teka mažas upokšnis. Prie jo yra dvi sūrios versmės, lietuviškai Druskupiu vadinamos. Jų vanduo skaidrus, be kvapo, sūriai kartaus skonio. Jis verčiasi lėta srovele, tačiau tokia gausinga, kad iš kiekvienos versmės per minutę galima gauti iki keturių kibirų vandens, t. y. 5760 kibirų per parą. Iki šio laiko padarytas Birštono vandens tyrimas parodė, kad viename šimte čionykščio vandens svarų yra 18 drachmų pastovių dalių, būtent: 1) chloro natris, 2) angliarūgštis kalcis, 3) sieros rūgštis kalcis, 4) druskos rūgštis kalcis, 5) silikatas; esti dar angliarūgštės, angliarūgštės geležies, taip pat ir organinių dalių pėdsakų, be to, dar manoma esant jodo ir bromo. Tie vandenys sėkmingai veikia nusilpusį virškinimą, geltligę, kaltūną, liaukų ligas, odos išbėrimus, nervų ligas, chroniškus reumatų, anglišką vaikų ligą, moterų ligas ir džiovą.

Nepaprastas atvykusių svečių susigrūdymas, didesnis kaip kad esami įrengimai gali sutalpinti, yra nežmoniškos brangenybės priežastis. Pereitais metais butas šeimynai kaštavo 25—50 rub. sidabru mėnesiui; ankštas butas nepasiturintiems, kartais pastogėje, 10 rub. mėnesiui. Vonia nuo 20 skatikų iki 2 auksinų. Kas netelpa į atskirus namus, ieško buto miestelyje, kur yra 52 kaimiškos trobos, paprasta pirkia, sandėlis, arklidė — visa tai praverčia išsiilgusiems sveikatos ligoniams.

Pragyvenimo reikmenės perkamos pačiame Birštone arba Prienų miestelyje gana brangiai. Vasarai čion atvyksta restoranai ir cukrainė.

Du kartu per savaitę esti čia resursas; už įėjimą į salę vyrai moka po rublį. Šokama iki ryto, gana gerai muzikai grojant. Dar iki šiol Birštone nebuvo jaučiamas kitokių pramogų, kaip antai teatro, koncerto, knygyno, reikalas.

Užtai gamta stebuklingai pamyli atvykusius savo reginiais. Tiesa, čia nėra aikščių, sodų, bulvarų, bet yra Nemuno pakrantės, yra laivai plaukioji upe, yra Pilies kalnas su senovės Lietuvos kunigaikščių medžioklės pilies pėdsakais, kur lankydavosi Vytautas (1413 m.), kur Kazimieras Jogailaitis išbuvo visą 1473 m. žiemą su savo žmona ir sūnumis Jonu Albrechtu ir šv. Kazimieru, mūsų Lietuvos patronu. Tą vietą lietuviai dar tebevadina „Dvaras užkeiktas“ *(Tiek Sirokomlė, tiek kiti autoriai — Balinskis, Tiškevičius — rašo „dwaras uszkaltur“, tik Koreva (Vilenskaja gubernija, 1861 m.) rašo „dwaras uszkialtas“, o Gliogeris (Podrož Niemnem, 1888 ra.) — „dwaras užkeiktas“. (Vert.))

§ 25

Nuo Birštono iki Darsūniškio miestelio, esančio dešiniajame krante, Nemuno vingiai sudarys daugiau kaip tris mylias, o tiesus kelias bus vos pora mylių. Senovės Lietuvos laikais Darsūniškis turėjo didelę medinę pilį, sudegusią Kęstučiui valdant 1381 m., Jogailos atstatytą. Bažnyčios įkūrimas siekia 1592 m. Nuo čia iki Rumšiškių miestelio vandens kelio yra pusketvirtos mylios, o žeme gal bus kiek daugiau kaip dvi mylios. Tas mažas, žydų prisėdęs miesčiukas pasižymėjo kryžiuočių užpuolimu 1381 m., Zigmanto III 1590 m. įkurta bažnyčia, pagaliau nesėkmingomis Stanislovo Augusto pastangomis iš Nemuno tėkmės išvalyti rėvas ir akmenis 1775 m. iš Rumšiškių pora mylių į Kauną. Nuo čia Nemunas, staigiai pasukęs į vakarus, plaukia pro tiek jau kartą aprašytą buv. kamendulių vienuolyną Pažaislyje, paskui pro Panemunės miestelį, pagaliau iškilmingai atplaukia į Kauną, jungdamasis su Nerimi ir Nevėžiu.

Tos penkios mylios tiesiai iš Birštono į Kauną, o arti aštuonių — vandeniui teikia nepaprastai puikios krašto reginį. Pilna čia vaizdingų vingių, pilna gražių kalvų, kai kada apaugusių pušimis ir eglėmis, o dažniausiai ūksmingomis liepomis, nuo kurių bitelės rankioja medų, tą garsųjį Kauno liepinį, taip labai ir senovės lietuvių, ir jaunesnių mūsų senolių mėgstamą. Tarp Birštono ir Kauno iš dešinės į Nemuną įteka ties Medeikonų kaimu Verknė, prie Trezantolio kaimo — upelis, ištekęs iš Jiezno ežero, kiti du upeliai, ištekantys iš Dukurnonių ežero * (Nemuno intakas Sobuva teka iš Kašonių ežero, o iš Dukurnonių ežero joks upelis į Nemuną neteka. (Vert.)), prie Varkališkių viensėdžio — Lapainia, Strėva, Volė, Praviena ties Rumšiškėmis, Karčiupis, Girstupis ** (Girstupis įteka žemiau Krūnos, jau Kaune. (Vert.)), Krūna; iš kairės pusės — Jiesios upė, įtekanti į Nemuną prie Panemunės.

Tačiau tos puikios ir prekybai svarbios apylinkės savo seklumomis, o ypač uolomis ir rėvomis sudaro daugybę pavojų ir kliūčių laivininkystei. Dešinėje pusėje — prie Guogų kaimo, kairėje — prie Rumšiškių miestelio guli ištisos granitų grupės, vienos po vandeniui, kitos paviršiuje, o visos pavojingos upeiviui. Lenkų pusėje, prie Šlienavos ir Vyčiūnų kaimų, taip pat prie Pažaislio vienuolyno ir toliau Kauno link baisesios uolos užkemša upę, verdančią ir putojančią, kai ji spaudžiasi tarp aštrių nugarų. Išrašome čia žymiausių Nemuno rėvų vardus: Varnėnai, Varna, Salutka, Kazokas, Bičiai, Konia, Bajorė, Devynios salos ir prie Pažaislio Velnio pirtis, kur, anot padavimo, velnias nešė akmenį statomai bažnyčiai sutriuškinti, bet, gaidžiui užgiedojus, paleido jį į upę. Kitas padavimas sako, kad Pažaislio fundatorius Pacas užklupęs besitariančius velnius ir išgainiojęs juos šermukšnio lazda. Paskutinė rėva prieš Kauną, prie Panemunės miestelio, vadinasi Juodis.

§ 26

Kaunas, esantis 54°54' šiaurės platumos ir 41°34' rytų ilgumos, savo padėties atžvilgiu gali būti priskirtas prie gražiausių Lietuvos ir net Europos miestų. Iš pietų lygumoje, kur pastatytas miestas, įplaukia į Kauną Nemunas, iš vasaros rytų, netoli pagausinta Šventosios upės vandenu, — Neris, o mylia už miesto įteka į Nemuną Nevėžis. Pusračiu apsupa miestą statūs kalnai, apaugę pušimis, liepomis bei rusvaisiais raugerškiais, teikia nepalyginamą reginį. Slėnį netoli Neries santakos su Nemunu, su jo gražiomis pievomis, vadinamą Mickevičiaus slėniu, kartu su tuo poetu iš tikrųjų galima pavadinti gražiausiu pasaulyje. Artimi miesteliai — žydų Slabada ir Vilijampolė, taip pat Aleksoto miestelis, jau Lenkų Karalystėje esantis, — matyti iš tolo paskendę melsvame rūke, sudaro vaizdo dugną; to vaizdo priešakyje upės, miesto mūrai ir bokštai bažnyčių, kurių čia prieš 1830 m. buvo dešimtis. Kai kurias uždarė 1844 m. Puikiausia iš jų yra parapijos bažnyčia, buv. augustijonų; kitos: begriūvanti buv. bernardinų (šiandien mokinių), vienuolių benediktinių, bernardinų ir gailėstingųjų seselių, stačiatikių cerkvės — buv. jėzuitų turgavietėje ir buv. pranciškonų puikioje vietoje prie Nemuno, pagaliau liuterių bažnyčia ir dvi žydų sinagogos, — tai ir visi čionykščiai maldos

namai. Keturkampėje turgavietėje — rotušė, rusų cerkvė, gubernatoriaus namai ir imperatoriaus Mikalojaus pastatytas paminklas yra miesto papuošalas. Be to, Kaune yra keletas gražių krautuvių ir keli viešbučiai. „Lietuvos“ viešbutyje paprastai apsigyvena atvykęs į Kauną teatras. Gatvių čia dvidešimt su viršum, iš kurių žymesnės yra Pilies, Pašto, Pranciškonų, Didžioji, arba Dominikonų, Vokiečių, Totorių ir Rokitų. Šiuo metu Kauno gyventojų bus 15 207 abiejų lyčių* (Greitas dabartinis Kauno augimas pasireiškia greitu gyventojų prieaugliu 1816 m. čia tebuvo 2400 gyventojų mieste ir 500 žydų Slabadoje, taigi drauge 2900 gyventojų; 1842 m. Kaune gyveno 8525 abiejų lyčių žmonės. Per aštuoniolika metų, t. y. iki dabar, tas skaičius beveik padvigubėjo.)

Kauno, kaip ir visų Lietuvos miestų, istorija prasideda pirmiausia amžių glūdumose, paskui nuo kryžiuočių užpuolimų, Visas keturioliktasis šimtmetis buvo tų užpuolimų liudytojas. Pirmą kartą kryžiuočiai paėmė Kauną 1317 m.; Gedimino atmušti, pasirodė čia su magistru Henriku von Knipprode 1362 m., paskui 1376 m. Du kartu sudegino ir sulygino su žeme čionykštę pilį, bet 1383 m., nusistatę įsistiprinti Kaune, netoliese pradėjo mūryti gynybos pili vardu *Rittersverden* (riterių pilis), kurios statyboje dirbo šeši šimtai tūkstančių žmonių (Matyt, autoriaus suklysta. (*Vert.*)) Šešias savaites. Kitais metais Jogaila sugriovė pilį ir išvarė kryžiuočių įgulą. Nepermaldausiam Lietuvos priešai vėl sugrįžo apie 1390 m. ir atstatė tvirtovę. Vytautas ją nugriovė, kryžiuočiai ir vėl ją pataisė 1394 m., tačiau 1410 m. kryžiuočių galybė buvo amžinai sutriuškinta prie Tanen-bergo.

Gavęs privilegijų iš Vytauto, paskui iš Kazimiero Jo-gailaičio ir Žygimanto Senojo, Kaunas, turtėdamas ir svarbėdamas, tikrai pražydo valdant Žygimantui III. Emė klestėti amatai, atplaukė vokiečių kolonistų ir pirklių, prie upių buvo išmūryta prekėms sudėti didelių sandėlių, buvo atidaryta svetimšalių anglų, prūsų, švedų ir olandų prekybinių kontorų, ir metinė prekybos apyvarta sudarė apie milijoną dukatų. 1654 m. įvykdžius konstitucinį įstatymą, valdant Vladislavui IV, lietuviai jau nebeveždavo savo javų į Karaliaučius, bet vokiečiai ir anglai turėjo atvykti į Kauną jų pasiimti. Tokia laiminga miesto būklė tvėrė iki 1655 m.

Tais metais rusų išplėštas, sudegintas ir nustojęs gyventojų, Kaunas sunyko. Veltui Jonas Kazimieras ir vėliau Jonas III stengėsi jį pakelti — nelaimė buvo nebepataisoma. Augusto III laikais vėl rusų sunaikintas, šiek tiek pakilo Stanislovui Augustui viešpataujant, nes čia atsirado dvidešimt penki pirkliai, prekiaują javais ir medžiais, kurių kiekvienas vertėsi dvidešimties tūkstančių dukatų kapitalu. Abiejų lyčių gyventojų tuomet buvo apie 28 000. 1794 m. prūsų sienos pažymėjimas ir 1812 m. prancūzų perėjimas dviem atvejais vėl sudavė miestui didelį smūgį.

Imperatorius Mikalojus, atsimindamas savo tėvo Povilo I žodžius, kad „Kaunas turi būti toksai, koks gali ir privalo būti“, atkreipė į jį savo rūpestingą akį.

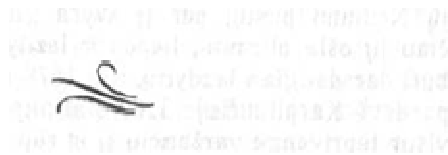
Žvyruoto kelio, vedančio iš Peterburgo į Varšuvą, nukreipimas į Kauną, 1842 m. gubernijos įkūrimas Kaune, panaikinimas sienos su Lenkų Karalyste smarkiai atgaivino miestą. Dabar atidarytas garlaivių, susisiekimas ir statomas geležinkelis lemia Kaunui šviesią ateitį.

Tiek vidaus, tenkinanti augančio gyventojų skaičiaus reikalus, tiek išvežamoji Kauno prekyba vis kyla. Miestas dviejų didžiausių Lietuvos upių santakoje, sutraukdamas į save visa, ką kraštas gamina, dar ir pats nemenkai prekiauja su Klaipėda ir Karaliaučiumi. Be kauniškės prieplaukos, yra čia dar jų prie Šančių, Veršvų, Šilelių kaimų, taip pat prie karčemų Pačtuvoje, Kulautuvoje ir Kernavėje; jos išsiunčia kasmet iki 250 vytinių ir baidokų (škutų). Tai sudaro 1 750 000 rublių vertės. Bet prekybinė kapitalo apyvarta yra didesnė, nes kai kurie laivai eina du kartu per metus, o daug prūsų laivų atvyksta pasiimti javų, linų, kanapių ir t. t., sukrautų čionykščiuose sandėliuose, ir atveža užsienių gaminių. Sielių, ant kurių taip pat kraunamos prekės, iš čia išeina daugiau kaip 600.

Kaune Nemuno krantas nuo miesto sustiprintas dideliu tašytų akmenų pylimu. Nemunas, pagausintas Neries vandenų, turi 90—100 Reino sieksnių pločio * (340-380 m)

Taip nupiešę Nemuno monografiją nuo jo versmių iki Kauno, tolimesnį jo bėgį nupasakosime gyvais lietuviška vytine keliaujančio laivininko žodžiais, pasiremdami senu dienoraščiu, kurį turime savo rankose. Šių dienų padėti žinąs skaitytojas ras čia galimumą pastebėti, kiek pasikeitė dalykai **nuo 1829** metų.

II
ATSIMINIMAI APIE 1829 METAIS
LIETUVIŠKA VYTINĖ
ATLIKTĄ KELIONĘ IŠ KAUNO
Į KARALIAUČIŲ



Suredagavo ir ištaisė V. Sirokomlė

Išvykimas iš Kauno — Valtininkas Skatilėlis — Kelionė vandeniu — Nakvynė laive — Vilkijos miestelis — Smarkusis ponas bajoras — Serežius — Ventos kanalas — Veliuona — Gelgaudiškis — Jurbarkas — Priėplauka — Vėl nakvynė laive.

Penktadienį, gegužės mėnesio 10/22 d., turiu palikti Kauną. Kiek apsiniaukusi, kiek šaltoka, vis dėlto gegužės mėnesio dienele persirito per pusę: muša penktą valandą po pietų.

Vytinė, į kurią sudėjau savo turtą — savo rugelius ir kitą mantą — ir kurioje turėjau plaukti į Karaliaučius, jau prieš dvi dienas išplaukė iš Kauno, o mane aplinkybės privertė dar čia pasilikti. Turiu ją pavyti valtimi, kurią mano pasamdytas valtininkas pavadino vokiškai — *kanu*.

Tai kažkoks nuobodus, tylis vokiečius tas mano valtininkas; tiesa, iš jo akių nežiūri vokiečiai, tačiau vokiečiuo-ja kalbėdamas. Mano ryšulį pavadino *mantelzaku*, savo valtį — *kanu*, dėvi balta *guondam* skrybėlė, mėlynu švarku, rūko trumpą porceliano pypkelę, o dėl užmokesčio derasi kaip žydas; turi būti vokiečiai.

Į jo patogią valtį sunėšė mano daiktus. Metu paskutinį žvilgsnį į Kauną, sėdamės į valtį. Valtininkas persižegnojo, spjovė į dešną, tvirtai suėmė irklą, vikriai atsistūmė nuo kranto,— plaukiame.

Persižegnojo! .. Galbūt ir ne vokiečiai. Pasekiau jo pavyzdžiu ir nuoširdžiai sukalbėjau poterėlį.

Plaukiame pavėjui, plaukiame pavandeniui. Valtis lekia kaip strėlė, tiesiu kaip strėlė, plačiu Nemunu. Kokie stebuklingi jo krantai, ypač kairysis! Stati, lygi keliolikos ar keliasdešimties uolekčių aukščio kalva, Žagarės kalnu *(*Weslowskie wzgorze* — seni žmonės vadina Žagarės kalnu nuo seniau ten buvusio Žagarės dvaro. Dabar klaidingai vadinama Linksmakalniu ar Viesulava. (*Vert.*)) vadinama, žaliais krūmais vainikuota, o apačioje graži, žalia lyguma. Joje balto prūsisko mūro nameliai ir dvareliai teikia tokį mielą akiai netvarkos vaizdą, kuris, paįvairindamas apylinkę, tarytum kalba apie didesnę toje gražioje gamtoje gyvenančių žmonių krūvelės bendravimo laisvę. Širdis plaka, akis gėrasi,— plaukiame.

Greitai aplenkiamo tuos namelius ir dvarelius. Nei laiko paklausti pavadinimų, nei noro klausinėti — toks tylus, toks niaurus tas mano valtininkas. Tik žegnojasi ties kiekvienu pralenkiamu kryžiumi ir tik kužda poterius.

Plaukiame dvi valandas, jau porą mylių padarėme nuo Kauno; jau aštunta valanda vakaro. Saulė tik ką nusėdo, dangus pragiedrėjo, tik šaltas vėjas pučia, migla kyla virš vandens, paupio paukščiai čirškia, gieda, švilpauja. Tie netaisyklingi garsai visi kartu sudaro neapsakomą harmoniją, pripildo orą nelyginant kvapaus smilkalo. Vėjas vis šaltesnis. Gerai apsisiaučiu apsiaustu ir svajoju.

Mano valtininkas tyli. Ir gerai, kad tyli, nes man netrukdo klausytis paukščių šnekos, žiūrėt į dangų, kuriame ima nertis žvaigždėlė po žvaigždėlės, ir... svajoti apie savuosius.

Dangus apsiniaukė, mėnulis nešviečia, lyg koks ilgesys apgaubė sielą. Upės vidury, beveik pačioje vagoje, valtis sustoja.

— Kas čia? — klausiu pakirdęs iš svajonių.

— Žinia! Užėjome ant oko * (*O k a s — hak*; Nemuno upeiviai ir dabar dar taip tebesako) —burbtelėjo valtininkas, iš visų jėgų stumdamas irklą į Nemuno dugną.

— Ką tai reiškia „ant oko“? — klausiu.

— Žinia! Ant seklumos, įklimpome į smėlį. Žinia, smė

liu valtimi nepavažiuosi.

— Kas gi daryti?

— Žinia! Aš ėmiausi irklo ir Tamsta paimk kitą irklą, nustumsime valtį nuo seklumos ir plauksime toliau.

Griebiu kitą irklą. Iš visų jėgų stumiame valtį, bet ta vos vos slenka pirmyn, užsispyrusi lenda į minkštą smėlį, kol visiškai atsisako mūsų klausyti.

Valtininkas dar kartą pamėgino smarkiai pastūmėti irklą, paskui su ramia rezignacija padėjo irklą į valtį ir ėmė skelti ugnį pypkei.

— Ką gi dabar bedarysime? — sušukau nusiminęs.

— Žinia, teks nakvoti čia ant oko, — atsakė šaltakrau jis valtininkas.

— Naktį, žinia, nieko nematyti, palauksime aušros...

Užsidegė pypkę, nusimovė mėlyną švarką, užsimetė pilką gūnią ir, įstiprinęs valtį, atsigulė ant teliaudų.

Noromis nenoromis ir aš rezignuoju, seku jo pavyzdžiu — stumi po galva ryšulį, apsisupu apsiaustu, stengiuos užmigti, tačiau miegas neima, šaltis erzina, knieta atsiminimai to, kas palikta namie, nerimstu dėl padėties — ant seklumos upės vidury.

— O jeigu mums miegant vanduo pakels mus nuo tos seklumos ir naktį nuneš? — nerimastaudamas klausiu.

— Žinia! Būtų geriau, — atsakė nesikarščiuodamas, — nes be vargo išlįstume iš šio nelemto oko. Tačiau baisiai šalta, gera būtų išgerti.

Atsiminė, kad Kaune pasiėmiau geroką bundzę * (Bundzė — apipintas butelis) seninės ** („Starkos?“ — senos degtinės), kuri tuomet nebuvo tokia retybė kaip dabar.

— Teisybė, — atsakiau, — šalčiui ir drėgmei nepakenks.

— Žinia, kad nepakenks, — įsitikinęs atsakė valtininkas.

Gurkštelėjo gerą gurkšnį iš paduotos bundzės, atsiduso, gurkštelėjo antrą ir atiduodamas iškilmingai tarė:

— Labai dėkui!

Dar kartą išskėlė ugnies, užsidegė pypkę ir po valandėlės ėmė dainuoti — betgi lietuviškai — gaudžią, tačiau meilią gaidą.

In bundze veritas, pamaniau, gal pasidarys kalbesnis, tai bus linksmiau.

— Kas tu ir iš kur esi, bičiuli? — paklausiau jį. — Vokietis ar vietinis?

Žinia, vietinis, — atsakė. — Koks aš vokietis, juk gimiau nelabai toli nuo čia, Smalininkuose, jau už Prūsų sienos. Vokiečiai savaip pakrikštijo mūsų miestelį, bet vis tiek tai nuo amžių ne jų nuosavybė. Pone, ten būsi su vytime; gražus tai kraštas. Esu kilęs dar iš senų lietuvių, vadinuos Simanas Skatilėlis. Plaukiodamas laivu tai į viršų, tai žemyn Nemunu, dažnai būdavau Kaune, čia vedžiau ir jau penkeri metai kaip čia įsigyvenau. Kaunas — gražus miestas, bet pas mus Smalininkuose gražiau, žinia, kad gražiau — pats, pone, pamatysi.

Pažvelgiau į laikrodį — jau gerokai po devynių. Įsisupau į apsiaustą ir, visus mūsų dienos rūpesčius pavedęs Dievui, kietai užmigau. Bangų plakimasis į laivą magnetiškai padėjo man užmigti. Kaip per rūkus tepamenu, kad dangus išsigiedrijo, kad Skatilėlis dar mėgino nustumti valtį irklu nuo seklumos ir kad pats atsigulė metęs tuščias pastangas. Daugiau nieko nebeprisimenu; svajos nunešė mane į gimtinę Naugardo šalį, kur man buvo taip gera... taip gera... jog ten išbuvau iki ryto...

Pabundu... Valtis plaukia tarytum seklumos nė nebūta. Skatilėlis kažkokiu būdu be mano pagalbos pajėgė nustumti valtį nuo smėlio. Jis tingiai kilnojo irklus ir kalbėjo potėrius.

Jau septinta valando ryto, saulė spinduliuoja pro rūką, aušrinė ima temti, gegužės mėnesio vėjas pūkšnoja. Atgaivino mane rytinės godelės, iškilmingesnės už tas, kurios vakarą kamavo. Pasimeldžiau, ir vėl lengvutė, laisva snūdą užmerkė akis.

Plaukusi taip kone ištįsą valandą, valtis pasuko kranto link; sudavusi į krantą, išbudino mane.

— Kur esame? — klausiu Skatilėlį.

— Gi, žinia, Vilkiyoje. Išlipkim truputį į krantą, čia turiu pažįstamą, su kuriuo man reikia pasikalbėti.

Vienodos vandens kelionės išvargintas, sutikau su valtininko pasiūlymu. Išlipome į krantą, ir, kol jis atliko reikalus su savo pažįstamu, apžiūrėjau miestelį.

Tikra tai menkystė, iš mandagumo miesteliu vadinama, turinti apie šimtą lūšnų; žmonės vadina ją Vilkiya. Stovi prie Dubysos ir Nevėžio * (Matyt, autoriaus suklysta; nuo Nevėžio iki Vilkijos — 20 km, nuo Vilkijos iki Dubysos — 12 km. (*Vert.*)) įtakos į Nemuną; priklauso grafiui Henrikui Zabielai, kurio gražus dvaras matyti kairiajame Nemuno krašte, Lenkų Karalystėje.

Girdėjau, kad čia yra buvusi sena pilis, bet kada įkurta — neturėjau laiko sužinoti; aplankiau tuos griuvėsius ir paskui pasimeldžiau prie dar uždarytų bažnytėlės durų. Prie įėjimo į nuskurusią smuklę stovėjo kažkokia ūsuota žmogysta su suplyšusiu žiponu it pypkele burnoje, Prisiartinau.

— Ar Jūsų Sveikata vietinis? — klausiu.

— Nei Sveikata, nei vietinis miesčionis, — atsakė man su įžeistos didybės pajautimu. — Esu bajoras.

— Tad, pone bajorė, — tariau su nusižeminimu, — kam priklauso šitas miestelis?

— Graiui Heindrikui, — prakošė pro dantis.

— Heindrikas — tai vardas, bet kaip jo pavardė?

- Heindrikas.
- Kartoju — tai vardas, o aš noriu žinoti pavardę.
- Iš kur, pone, žinai, kad tai vardas, o ne pavardė?
- Nes pažinojau daug Henrikų įvairiomis pavardėmis.
- Jei taip, tai jau nebežinau,— atsakė naivus bajoras.

Skubinu prie Nemuno kranto; valtininkas manęs laukia.

Šiandieną mano Skatilėlis jau kalbesnis. Prisikalbėjo prie bundzės, tad nors pats ir nepradeda kalbos, bet į klausimus atsako.

Veidai jo raudoni, žvilgsnis linksmas — žymu, kad jam gerai sekasi — ir kodėl gi taip būti negalėtų? Laisvas kaip Nemuno žuvelė, nuolatos darbuojasi, bet niekuomet nėra vergiškai verčiamas dirbti daugiau nei jo jėgos leidžia. Jo uždarbis mažas, bet tikras: gyvena beveik vien tik savo valtyje ir jei retkarčiais namo užsuka, tai jo laukia darbšti ir ištikima žmona, laukia būrys vaikelių, kuriems savo uždarbį atidavęs, valtį pataisęs, vėl traukia į Nemuną prekių ar keleivių vežioti, o kai jų nėra, tai žuvų gaudyti meškere ar varža. Pypkelė dantyse, dainelė lūpose, gardžios, nes darbu įgytos ir nuvargus reikalingos degtinės taurė — tai jo reikalų patenkinimas, tai jo poezija.

Bet, kaip ir visi laimingieji, jis nemoka savo laimės pajusti. Gal jis ir atsidūsta šviesesnio likimo, gal ir pavydi turtingesniems, tačiau tos tuštybės nepastebėjau savo Skatilėlyje. Su pamėgimu atsiduoda savo verslui, myli savo valtį, myli Nemuną, myli savo namelį Kaune ir, kaip mane tikino, viso to neatiduotų už pasaulio turtus.

Noriu juo tikėti, tačiau nežinau, ar Nemunas atsimoka jam už jo meilę. Porą kartų atsisėdome ant seklumos, nuo kurios nusiropšti kaštavo mums kone tris valandas. Man nerimastaujant, valtininkas sakė:

— Žinia, sekluma — dabar pavasaris, potvynis buvo didelis; šiandien čia... rytoj ten... žinia.

Dubysos upė įteka į Nemuną. Kiek su jos vardu susijusių istorinių atsiminimų ateina į galvą! Netrukus pasirodo mažas miestelis ir aukštas kalnas su pylimo pėdsakais.

— Koks čia miestelis? Kas čia per kalnas? — klausiu valtininką.

— Žinia, tai Seredžiaus miestelis... Taip jis vadinamas, o kalnas — Piliakalnis... Taip mat vadinasi; kaip tik pusiaukely iš Kauno į Jurbarką. Buvo čia, kaip žmonės pasakoja, kažkokia sena pilis, vadinosi *Bissen** (Kaip tvirtinama, Palemono įkurta). Žinia, seni žmonės daugiau už mus atsimena, bet aš tos pilies nemačiau. Čia, sako, būta ir kovų, čia, sako, suvažiuodavo ir karalių. Žinia, senoliai primena tuos laikus... O dabar kas, žiūrėk? — Parodė irklų į miestelį.

Tikrai pasibaisėtinas čia buvo reginys.

Žemumoje, pakalnėje, stovi menkas miesčiukas prie pat Nemuno. Matyt, dėl potvynio kalno dalis neseniai nuslinko į upę. Iš vandens kyšo užgriūtų trobesių sienos ir stogų gegnės ** (1829 m. potvynis buvo didžiausias iš visų tikrai matuotų, nuo 1812 m. pradedant; žr.: Hidrometrinis metraštis II. — 1930. (*Vert*))

— Prieš kokias keturias ar penkias savaites čia nuslinko į vandenį bažnyčia ir klebonija, ir visi kunigo trobesiai. Nemunas patvino, žinia, Nemunas,— paplovė kalną, ir visas miestelio gabalas pliumptelėjo į vandenį kartu su kalnu. Iš žmonių niekas nenuskendo, tik senas, kiek įsigėręs žvejys ir kunigo kalakutai, kurie buvo kūtėje. Žąsys išplaukė į viršų, matyt, kažkokiu stebuklu. Daugiau jokių nuostolių nebuvo. Kai kalnas ėmė trūkti ir byrėti, tai, žinia, tuojau išginė arklius iš arklidės ir galvijus iš kūtės. Ir, ačiū Dievui, iš gyvulėlių niekas nežuvo: nei karvės, nei jaučiai, nei kunigo gaspadinė, nors ji ir stovėjo prie pat tos vietos, kur kalnas trūko. Stebuklas, žinia, — ką čia ir kalbėti!

Norėjau apžiūrėti tuo metu čia kasamą kanalą, kuris turi sujungti Dubysą su Venta, įtekančia į jūrą Kurše. Netoli miestelio tarp kalnų ieka menkutė, bet triukšminga Dubysa. Radau daugybes kareivių, kasančių kanalą, Mandagus karininkas, prižiūrįs darbininkus, paaiškino, kad prie to darbo dirba 6 pulkai, arta 18 000 žmonių, padalytų partijomis, ir kad žymi darbe dalis jau baigta.

Šiandieną 11 mylių ilgio Ventos, kitaip vadinamas Žemaičių, kanalas jau plaukia ir suteikia Dubysai jos tikrą prekybinę vertę * (čia autoriaus prasilenkta su tikrenybe: 1830 metų sukilimas nutraukė nebaigtus darbus, kurie ir liko neatnaujinti; visi įrengimai buvo vėliau parduoti iš varžytinių ir išardyti. (*Vert.*))

Grižtu prie Nemuno. Dar kartą atsidusęs dėl nelaimingo Seredžiaus likimo, sėdu į valtį. Skatilėlis smarkiau patraukė irklų, — ir vėl plaukiame tarp vaizdingų Nemuno krantų. Po valandos ar daugiau nuobodžios kelionės, turiu prisipažinti su gėda, — užsnūdau. Nebeprišimenu, kas man sapnavosi, tik žinau, kad kai pabudau, tai joksai sapnas neprilygs gražumui reginio, kuris atsivėrė mano akims. — Tai Veliuona, — tarė Skatilėlis, leisdamas valtį prie kranto. — Turime truputį pasilsėti, mano arklys pavargo, — sakė rodydamas į irklą. Mielai sutikau.

Koks reginio puikumas! Ties Nemunu iškyla du kalnai; gilus tarpekis juodu skiria. Miestelis pasiskirsto į viršutinį ir į žemutinį, nuo Nemuno pusės matyti tik tas pastarasis arba, tiksliau, viena jo gatvė. Ant vieno kalno puikiai matyti bažnyčia, ant kito — kažkokie dvaro trobesiai ir sodas. Ant to kito kalno pilna griuvėsių, senovinės pilies pėdsakai, vienatiniai pėdsakai, nes kitų čia nėra.

Kiek čia įvairiais laikais liejosi lietuvių ir kryžiuočių kraujo! Tačiau atmintiniausias įvykis čia yra Gedimino mirtis.

Suprantama, kad kelionės metu tegalėjau prisiminti patį įvykį, bet sugrįžęs namo išrašiau iš

Strijkovskio visą jo paprastą nupasakojimą:

„Kryžiuočiai apgulė Veliuonos pilį prie Nemuno ir nuolatiniais antpuoliais stengėsi ją paimti... Ir kad galėtų greičiau ir patogiau, nunistodami savo žmonių, paimti pilį, tai prie pat Veliuonos pastatė dvi nauji pili, kurių vieną pavadino *Fridburg*, t. y. Ramioji pilis, o kitą — *Bejer*, t. y. Bavarietis. Aprūpinę tiedvi pili visokio maisto ištekliais bei karių įgulomis ir gerai jas apginklavę pabūklais, patys kryžiuočiai sugrįžo į Prūsus, įsakydami nuolatiniais puolimais iš abiejų pilių spausti Veliuonoje apgultus lietuvius, kad pasiduotų su pilimi.

Didysis kunigaikštis Gediminas, norėdamas atremti tą smarkų pavojų bei vokiečių užpuolimus ir išvaduoti savo kariuomenę nuo apgulos, surinko didelę kariuomenę iš Lietuvos ir Žemaitijos ir, su savo sūnumis Algirdu, Jaunučiu ir Kęstučiu apsiautęs aniedvi pili stiprią kariuomenę, nuolatiniais antpuoliais, pakasais, šaudymu ir mūro-grioviais puolė jiedvi 22 dienas. Tačiau kai vokiečiai narsiai gynėsi, vartodami dar lietuviams neįprastą patrankų ugnį ir daug Gedimino žmonių nukaudami, tai patsai Gediminas, drąsindamas savo karius, arčiau priėjo prie sienų ir nurodinėjo patogesnių vietų apkasams ir mūro-grioviams tam tikram bokštui sugriauti. Senukui kunigaikščiui taip judriai besisukinėjant, vienas vokiečių šaudyklės kulka pašovė jį į nugarą... Pašautas Gediminas tuojau pasimirė" *(Kryžiuotį, kuris pašovė Gediminą, Wigandas vadina Tielmanu Junpachu.)

Už Veliuonos pusę mylios nukeliavę, ir vėl patenkame ant seklumos; šaltas kaip stoikas ar, tiksliau, kaip Nemuno lydys mano Skatilėlis dabar keikiasi ir kaltina velnius dėl šios nesėkmės. Bendromis jėgomis stumiame valtį, sunkusis darbas užtrunka kone valandą; nustūmėme — plaukiame.

Pažįstas apylinkes ir jau išikalbėjęs valtininkas ima ir toliau šnekėti — rodo man lenkų pusėje dvarus ir dvarelius, kur senovinėse seniūnijose sėdi vokiečiai ir engia žmones.

— Čia tėra vieni vokiečiai: vokiečių ponas, vokiečių ekonomas, vokiečių degtinės varytojas, net vokiečių nuomininkas, nes jie nelaiko žydų, matyt, iš pavydo. Nelaimingas kaimietis! Nuo pirmadienio iki šeštadienio turi jiems tarnauti alkanas, apiplyšęs, niekinamas, kartais mušamas.

Sunku pasiskusti; žinia, eina skustis, bet kas iš to? Kol saulė pateka, rasa akis išėda! Žinia, išėda.

Taip man skundėsi čionykščiais vokiečiais mano valtininkas. Bet kas buvo juokinga, tai kad skundėsi su tokiu vokišku akcentu, tarytum ir patsai vokiečių būtų buvęs. Gimęs Smalininkuose, ilgus metus gyveno su vokiečiais, nuolatos buvo jų draugystėje, o gal ir jo tėvas ne mažiau vokiečiavo. Tačiau prisimena, kad jie — prūsai, lietuvių giminės, bet niekuomet ne vokiečiai.

Įplaukiame į labai gražią apylinkę. Iš abiejų pusių kalnai, gražiais krūmais apaugę; dešinėje tarp medžių iš už krūmų iškyla sena pilis su bokštais.

— Kaipgi tatai vadinasi? — klausiu.

Tai, pone, Gelgaudiškis, — atsako valtininkas, — senovės pilis *(Gelgaudų pilis, arba Zomkus — labai įdomūs griuvėsiai dešiniajame Nemuno krante, o Gelgaudiškis yra kairiajame krante. (Vert.)); niekas nežino, kas ją ir kada įkūrė. Štai dvaras, žiūrėk, pone, kokie gražūs namai, koks sodas, ko kie trobesiai! Žinia, ponas pasakytum, kad tai rojus žemėje, tačiau tai — pragaras, tikras pragaras. Kaip čia žmones spaudžia — blogiau kaip vokiečiai. Ponas atima ariamas žemes ir sodina valsčių į pelkes ar į smėlėtus šilus, ir atsikvėpt neduoda, ir žmones išnuomoja žydams plukdymui, ir Dievas žino, ko jis čia neišdarinėja... Tikrai iš pragaro.

1829 m., pora metų prieš žinomus įvykius *(Dvaro savininkas Gelgaudas, sukilėlių vadas, nužudytas jo adjutanto perėjęs Klaipėdos krašto sieną ties Divilais 1831.VI.13 ir palaidotas Kisinių kapinėse (Dovilų parapijoje)), čionykščio dvarininko vardą žmonės tardavo keikdami.

Bet štai Kidulių dvaras, vieta, pasižymėjusi sena pilimi, ir toliau Jurbarkas, senas kaip ir pati Lietuva miestelis, mažas, tačiau neblogai pastatytas. Kanalas, kurį man parodo valtininkas ir kuris vadinasi Višpilis *(Šiandien žmonės jį vadina Bišpiliu), vokiečių vadinamas *Schtosberg* (pilies kalnas). Tačiau pilies nėra ne pėdsakų.

Turėjo jį įkurti Palemono sūnus Barkus, savo bei Jūros upelio, kuris čia įteka į Nemuną, vardu pavadinęs miestą Jurbarku *(Čia tikras nesusipratimas, nes Jurbarko įteka į Nemuną Mituva, o Jūra įteka 43 km žemiau, ties Šereitlaukiu, jau Klaipėdos krašte; tą klaidą kartoja ir kiti autoriai. (Vert.))

. Kas tiki lietuvių Palemonu ir Pa-lemonaičiais, tas gali sutikti su to vardo kilme, tačiau mums atrodo, kad tai buvo paprasta kryžiuočių sodyba, pavadinta šv. Jurgio miestu — *Georgenburg* ar *Jurgenburg*. Vis tiek, kad ir kaip ten buvo, čia daug vyko kovų ir daug lietuvių ir kryžiuočių kraujo pralietas. Kęstutis norėjo atimti Jurbarką iš vokiečių, bet veltui, todėl Vytautas jį vėliau užėmė, paėmęs į nelaisvę kryžiuočių komturą ir sudeginęs pilį. Kryžiuočiai buvo Jurbarką atstatę, bet neilgam.

— Čia, pone, — kalbėjo Skatilėlis, — visai nėra žmonių, tik vieni vokiečiai ir žydai; miesčionis — žemaičius — ponas įgyvendino kaimuose. Čia mūsų bažnyčia, o vokiečiai turi savo kirkę Zvyruose už miesto. Žinia, vokiečiai nieko žmoniškai nepavadins: pas mus bažnyčia, pas juos *kirkė*, pas mus dešra, pas juos *varstė*, pas mus degtinė, pas juos *šnapsas*. Žinia, vokiečiai...

Visa Jurbarko prieplauka buvo užgulta vytinių ir prūsiškų baidokų. Čia rasiu ir savo vytines; bet temsta, stiprus vėjas ir vandens srovė nuneša mus nuo miesto. Skatilėlis kaip galerininkas dirba irklų,— vienas

vargas. Vos tik dešimtą valandą vakaro įstengėme priplaukti dešinįjį krantą, tačiau nebuvo kaip ieškoti savo vytinės; nutariau dar vieną naktį nakvoti valtyje. Čia pat prie mūsų prūsiška valtis, ugnis šviečia jos paragėje, ant blykties girdėti moterų balsas ir vaikų bėginėjimas. Ugnys žiba ir iš kitų vytinių bei valčių, kurių skaičius gal ir šešias dešimtis sieks. Krantai užia nuo upeivių šnekos. Girdėti jų daina, girdėti jų nedarnus smuikelis, kuriuo lietuvis upeivis rėžia savo kaimo šokius, savo dainas daineles, svajodamas apie tolimus namus, apie savo mieląją, apie vaikelius, apie sunkią dalią. Pažįstu tos dainos gaidą — tai Naugardo daina; tą gimtąją gaidą girdėdamas, saldžiai užmiegu, kaip namie. Valties supimas ir Skatilėlio poteriai dar labiau mane paskandina svajonėse.



Jurbarkas — Vytinės — Jurbarko bažnyčia — Jurbarko padėtis 1829 m. — Muitinės rūpesčiai — Smalininkai — Lenkų kolonistas Paškauskas — Dar rūpesčiai muitinėje — Dviejų dienų sustojimas už Smalininkų — Senis žvejys — Rūpesčiai muitinėje pasibaigė.

Jau ketvirta valanda ryto sekmadienį, gegužės mėnesio 12 dieną. Nepratęs ilgai miegoti, pašoku iš guolio. Mano Skatilėlis jau nemiega — kažką taiso valtyje ir meldžiasi. Jam meldžiantis atsiguliuoju, jam meldžiantis pabundu. Gėda man pasidaro, kad duoduos pralenkiamas. Pasakau jam tai.

— Žinia, ponai — tai kas kita, — atsako man. — Mes, neturtingieji, tai jau taip: kas su Ponu Dievu, ir Ponas Dievas su tuo.

Tas atsakymas man ne visai teptiko, nes dėl ko mus, ponus, atstūmė nuo Pono Dievo. Ir kam toji žinoma materialinė spekuliacija, kad meldžiamasi dėl kokių nors dovanų? Tačiau žmogelis kaip mokėdamas suformulavo maldos reikalą, kuris jam gulė ant širdies; persižegnojo ir vėl ėmė mušti plaktuku valtį dugną.

Puikiausias rytas, dangus šviesus, saulė vos užtekėjo ir žaidžia su Nemuno vilnimis. Virš vandens pučia šaltokas vėjelis, per rūkus matyti vytinės, stovinčios prie kranto; laikas man susieškoti savąją. Neilgai teieškojome, nes stovėjo už kelių žingsnių. Mano vairininkas Mikalojus, valstietis, gimęs netoli Naugar-do, išėjo ant blykties manęs pasitikti. Jo stotas atkreipė mano dėmesį. Buvo tai žilas, aukšto ūgio, plačiapetis ir gerai sudėtas senis su nuostabiai malonios išraiškos veidu, su paširmojusia barzda, vietiniu papročiu trumpai pakirpta, aukšta avikailio kepure, nors ir šilta — su kailiniais, ant kurių dar turėjo pilką milinę, plačiu šikšnos diržu apjuosta. Malonus veidas ir amžius teikė jam drabnumo išvaizdą, tačiau netrukus įsitikinome, kad yra veiklaus judrumo, kad turi energijos jo žinioje esančiai šeimynai valdyti ir kad nepaprastai nusimano apie savo amatą. Apie jį galima pasakyti, kas kadaise buvo sakoma apie etmoną Tarnavskį: kai geras, tai geras, tai tarytum angelas iš dangaus, o ne tarnaviškis ponas; kai piktas, tai baisusis liūtas su pasišiaušusiais karčiais, papampusiomis gyslomis ant sprando, griausmingu perkūno balsu. Ponas J., mūsų bendrakeleivis iš kaimyninės vytinės, didelis lotynų klasikų mėgėjas ir mokovas, Enėjo vairininko garbei praminė mūsų Mikalojų Palinūrą; ir kiek kartų mūsų vairininkas prapliupdavo rėkti vytinėje, tai jis visuomet primindavo penktos „Eneidos“ knygos eiles:

Ipse gubernator puppi Palinurus ab alta:

Heu! quianam tanti sinxerunt aetera nimbi?

*Quidve, pater Neptūne, paras? **

(Pats vairininkas drąsus Palinūras sušunka prie vairo:

Vargas jūreiviams! Ko taip uždengė debesys dangų?

Ką mums, tėve Neptūne, rengi? (A. Dambrausko vert.))

Iš pradžių senis pyko, kad jį pravardžiuoja čia gubernatorium, čia Palinūru, bet kadangi žodžiai buvo lotyniški, o dievotas senelis jautė didelę pagarbą bažnytinei kalbai, tai nustojo pykęs. Šitaip vytinėje prigijo Palinūro vardas su tuo skirtumu, kad upeiviai gerąjį Mikalojų vadino Ponu Agurku.

Tad Pono Agurko ir Pono Skatilėlio dėka jau esu vytinėje su visu savo turtu kaip nuolatinis jos gyventojas.

Tiems, kurie nepažįsta mūsų naivios, senlietuviškos vytinės, pravartu bus ją aprašyti. Atsižvelgiant į šių dienų laivų patobulėjimą ir laukiant geležinkelio į Karaliaučių, senovinės jos struktūros modeliai gal tik muziejuose bus terodomi.

Vytinė — tai laivas, paprastos valtįs pavidalo arba, jei norite, panašus į mažą mirmidoniškos skalės laivą. Yra apie 170 pėdų ilgio, 18—25 pėdų pločio, 5—6 pėdų aukščio ir 3 pėdų grimzle ir gali pakelti daugiau kaip pusantro tūkstančio statinių svorį. Dengia ją status stogas, sukaltas iš lentų ir aptiestas neperšlampama liepų plaušine, kurios patiekia Pagirio miškai. Apsukui eina maža storlenčių blyktis; j pačios vytinės vidų nulipama nuo blykties keliais mediniais laipteliais. Jos pirmagalyje — pastogė šeimynai ir virtuvė; gale yra vadinamoji

podėtis, arba vytinės prievaizdos butas. Tai mažas, bet patogus kambarėlis su dviem gana plačiais langeliais, kur iš bėdos gali tilpti lova, stalelis ir net indauja. Kai grįžtame iš Karaliaučiaus, tai tas kambarėlis pasipuošia veidrodžiais, kilimais, puikiais baldais, nes už tuos daiktus, jei jie vartojami pačios vytinės reikalams, nemokamas maitas.

Vos teturiu laiko apsidairyti savo kambarėlyje, prikalti ties lova Aušros Vartų Mergelės Švenčiausiosios paveikslėlį ir padėti lentynėleje porą knygų, — jau duoda man žinią, kad metas eiti pasirūpinti muitinės sunkenybėmis.

Mandagūs valdininkai, nieškodami priekabių, kaip kad paprastai pas mus įprasta, pareiškė sutinką atlikti reikalaujamą reviziją, kurios tačiau tą dieną nebuvo.

Pusiau nuramintas dėl revizijos, nuėjau į bažnyčią. Jurbarko bažnyčia medinė, gana didelė, stovi ant kalno, visą miestą viršijančio. Pamaldos jau buvo prasidėjusios. Per pirmas mišias žmonės giedoja žemaitiškai, taja pačia kalba pamokslas ir kitos giesmės per antrąsias mišias, tik per Pakylėjamą pasigirdo giesmė, kurios mane dar namie motina išmokė: „Prieš Tavo angą stoviu, Viešpatie!“ Čionykštės parapijos dauguma žemaičiai; mažuma — lenkų kilmės žmonės. Čionykščiai žemaičiai man labai patiko. Daugiau žemo nei aukšto stogo, jų fizionomijos nepasižymi inteligencija, bet jų veidų padorumas, bažnyčioje jų pamaldumas, drabužių švarumas stipriai mano širdį palenkė.

Pavalgęs pietus savo vytinėje, pietus iš žuvų, nes Jurbarke mėsos sunku buvo gauti, išėjau pasižvalgyti po miestelį. Anais laikais buvo labai menkas. Pora ar trys šimtinės namų, daugiausia žydų, daugiausia medinių, du kalnai, įdomūs padavimais, bet be jokių senovės pėdsakų, pagaliau bažnyčia, kurioje buvau rytą, — tai ir visa, ką čia galima matyti. Išimtis — p. Adelsono namai; jų yra penketas, visi mūro, pasižymi nebloga statyba, visi gražių sodų apsupti.

Man pasakė, kad viename iš tų namų susirinkę arbatos visi muitinės valdininkai, kurie buvo pažadėję šiandieną atlikti reviziją mano vytinėje.

Pasinaudodamas sena pažintimi su savininku, įėjau pasimatyti su valdininkais. Radau visus.

— Muitininkas, pone, — tai viešas nusidėjėlis, tiesa, dar nuo Kristaus laikų pripažinta, — tarė man p. Golkondas, štempelmeisteris, vienas iš būrio. — Pažadėjome šiandien būti pas poną vytinėje, o atėjome arbatėlės. Ką bedaryti! Kaip nors rytoj atliksime.

Noromis nenoromis turėjau sutikti su ta logika, nors čia ir Nemuno vanduo senka, o kelias dienas sutrukus, gali būti neatitaisomos žalos ir nuostolių.

Dieve mano, kiek čia rūpesčio! Praėjo antra diena, Nemunas senka, vėjas mums palankus, gražiausias laikas keliauti, o mes Jurbarke kaip prikalti. Revizija, upeivių šaukimas, jų pasų tikrinimas, erzinimas ir nesuskaičiuojami smulkmeniški trukdymai sulauiko mus dar čia ir naktį iš pirmadienio į antradienį.

— Muitininkai — tai vieši nusidėjėliai, — pakartoju p. Golkondui jo paties posakį.

— Aš gi Tamstai sakiau, — atsakė paprasčiausia veido išraiška. — Pas mus jau taip yra, meldžiamasis, taip...

Ir antradienis praėjo, o mūsų formalumai dar nesibaigė. Nuobodžiauju, aplankiau apylinkes, svajoju apie čionykštę senovę. Neužkliudė manęs joksai senas vaiduoklis, nepamačiau jokio seno namo. Karštas svajones atvėsinau nuplovęs savo kaktą Mituvoje, kuri iš žemių pusės įteka į Nemuną.

Nuo seniai norėjau pajusti išpūdžių keliaujant lietuviška vytime, — dabar ko nesigailiu savo sumanymo. Man dar neįkyrėjo reginių vienodumas, bet įkyrėjo reikalaujamų čia formalumų begalės. Trečiądienį, apie vidurdienį, ačiū Dievui, palikome Jurbarką, tačiau mūsų liudymą (*jarlyk*) turime parodyti Kukorėlių muitinėje, Lenkų Karalystėje, paskui Pašvenčiuose, o štai dabar mums gresia ilga ir varginga revizija Smalininkuose, jau prie Prūsų sienos.

Sudiev, gimtoji Lietuva, pereinu Prūsų sieną. Mūsų vytinė tykiomis Nemuno vilnimis iš lengvo plaukia į svetimą kraštą.

— Stok! Esame už Prūsų sienos, — tai Smalininkai.

— Ne Smalininkai, bet *Schmallningen*, — kažkoks vietos mokovas atsako, — nes vokiečiai visus lietuviškus vardus savaip pakrikštijo.

— Tebūnie ir taip, — atsakiau, — bet ar ilgai mus tuose *Schmallningenuose* išlaikys?

— Ponuli, kokį rusišką mėnesį, — skambėjo atsakymas.

Saulė jau buvo besėdanti. Laukdami užsakytos prūsų revizijos, išeinam apžiūrėti kaimo.

Smalininkai (nenoriu svetimu vardu tos vietos vadinti) — tai niekas kitas kaip mažas prūsiskas kaimas.

Trobų pastatymas beveik nieko nesiskiria nuo mūsų kaimų. Ne tik kaimiečių, bet ir čia gyvenančių vokiečių pirklių trobos iš medžio suręstos, šiaudais dengtos. Bet tos trobos plačiais langais, gražiais medžiais apsodintos, prie kiekvienos platus ir švariai nušluotas kiemas. Čionykščiai gyventojai vieni pirkliai, kiti kaimiečiai, kadaisė činšiniai, šiandieną, savininkams išsimokėję, gyvena savose žemėse. Žmonių padermė graži, veidai raudoni, giedri, net senatvė tarytum malonina jų veidus, užuot įspaudusi juose savo liūdną žymę. Kiekvienas, maloniai nusiėmęs skrybėlę, sveikina praeivį, kiekvienas jį prakalbina.

Šiandien ketvirtadienis — Dievo Kūno šventė. Pas mus Lietuvoje iškilmės — procesijos, čia ramu, apmirę. Ačiū Dievui, kad moku vokiškai, tad galėjau šį tą sužinoti iš vietos gyventojų apie jų padėtį. Lengvai iš akcento atspėjė, kad esu lenkas, pasakė man, jog čia kaime gyvena trys lenkai. Vienas iš jų, kažkoks Mališevskis, įnamiauja, turi trejetą vaikų, ir jam labai blogai sekasi; kituo du — Napoleono kareiviai: vienas tarnauja muitinėje, kitas — kažkoks Paškauskas, iš Pagardinės. Kadangi jo namai čia pat, tai nuėjome jo aplankyti.

Sis dar jaunas, keturių dešimtų metų neužkliudęs vyras (prašau prisiminti, kad šiuos atsiminimus nusirašiau iš 1829 m. dienoraščio) į mūsų pasveikinimą „Garbė Jėzui Kristui!“ nuoširdžiai lenkiškai atsakė, nuvedė mus į savo trobą ir nedaug teklausiamas nupasakojo mums savo gyvenimo istoriją.

Trumpa tai istorija, bet gana įdomi, ypač kai senas lietuvis lietuviškai vokišku akcentu lenkiškai pasakoja. Gimė Gardino krašte, ganė tėvo jaučius ir karveles, dvidešimties metų amžiaus turėjo stringaliu stoti į vytinę, bet štai atėjo 1805 metai, kada prasidėjo garsios trimetės Napoleono kampanijos. Neilgai svarstęs, jaunasis Paškauskas pasivogė iš kaimyno seną šaudyklę, iš tėvo širmą kumelę ir, tik kunigui per išpažintį pasakęs savo nuodėmę bei gavęs išrišimą neverčiamas gražinti, išvyko į užsienius. Debiutavo Jėnos mūšyje, paskui buvo instruktoriumi, kai generolas Zajončekas formavo lenkų kariuomenę Prūsijoje, paskui Savario korpuse kovėsi ties Ostrolenka, kur pateko į nelaisvę. Belaisviu atvestas į Kauną, pamylėjo jauną žemaitukę ar prūsukę, susituokęs pabėgo su ja į Prūsiją ir čia išgyveno.

— Dvidešimt metų čia gyvenu — pripratau, ponuli, — kalbėjo su rezignacija. — Lenkijoje esu bajoras, čia tik muzikas, bet prūsų teisė ir muzikams ne per blogiausia. Turiu penketą arkliukų, porą jaučių, gerą žmoną, ko gi man daugiau bereikia? Mano sūnus landvere; išmokiau jį prancūziškai, tiksliau — iš kareiviško, gaskonų šnektos. Patsai jį išmokiau ginklą vartoti, kad prūsų kapralas jam pečių nepritvotų. Gyvenu čia laimingas, ariu, sodinu bulves, verčiuos smulkia prekyba, gaudau žuveles ir lenkiškai garbinu Viešpatį Dievą, ir nei suvokietėsiu, nei suliute-rėsiu, taip man tepadedą Dievo Motina Rožanostokiškė ten, Pagardinėje, kurią ypač garbiname.

Šnekam, šnekam, su gerais žmonėmis besišnekėdamas užmiršau, kad vytinėje manęs laukia muitinės rūpesčiai. Nuoširdžiai atsisveikinau su tautiečiais, nors ir kiek išsižeidęs ant ponios Paškauskienės, kuri, kaip atkakli žemaitė, mažai tesupranta lenkiškai ir nenoromis kalba.

Nuėjau į gražią mūro muitinę. Valdininkų nebuvo, tik tarnai. Čia sutikau vėl lenko kareivio tipą, bet kokį skirtingą! Suvokietėjo senukas, pasidarė čia puskarininkis, išdido, o tie keli žodžiai, kuriuos teikėsi prabilti, buvo pasakyti daryta lenkų kalba, kaip kad vokiečiai kalba. Nenorėjau jo net pavardės klausti.

Vytinėje, savo paragėje, radau keletą kaimynų iš kitų vytnių. Jie atėjo pas mane pasitarti, ką čia padarius su muitinės sunkenybėmis. Sužinojome, kad maisto kelionei negalima vežtis į Prūsiją daugiau kaip aštuoniolika šepelių miltų, daugiausia dvi stuopas degtinės, druskos nė saujos, o viso to išteklių pas mus buvo didoki. Grėsė konfiskavimas ir penkeriopos vertės pabauda. Nėra kas daryti; jei šiandien ateis — bus bėda, jei susilaikys neatėję iki rytdienos, pasinaudodami tamsia naktele, sumesime kontrabandą į Nemuną.

Sutemo, muitininkų nėra... Tad kiekvienas į savo vytinę ir — į darbą... Miltai, druska, degtinė nuėjo žuvų vakarienei. Reikėjo matyti mūsų lietuvių upeivių skausmingus veidus, kai teko pilti į Nemuną degtinę: pasakytum, kad jiems kraują varvino iš paširdžių. Buvo siūlomas paprastesnis ir praktiškesnis būdas — naktį išgerti degtinę, bet vytinė stovėjo tarp akmenų — nesunku kokios nelaimės sulaukti iš girtų. Turėjau atsakyti gailėdamas tik, kad negaliu lietuviškos seninės buteliuko nusiųsti geram Paškauskui. Būtų sušildęs savo krūtinę gimtinės gerimėliu.

Iš ryto anksti penktadienį, gegužės mėnesio 16/28 d., atvyko muitinės vyrai rūsčiais veidais ir pradėjo pagrin-dingai grioztis. Vašką palaikė kontrabanda, javų ir miltų kelionės ištekliuose rado per daug, kažkoks nesąžiningas upeivis pasistengė vakar išgelbėti degtinės butelį, jį rado, rado kaip tik tas lenkų suvokietėjęs puskarininkis, kurį vakar mačiau muitinėje. Be juokų būtų buvę bėdos, jei mano prievaizda niekam nematant nebūtų jam išspraudęs apdilusio talerio. Degtinės butelis kažkaip atsitiktinai sudužo muitininko rankose, žuvo *corpore delicti*, taigi ir pabaudos nemokėsime!

Vokiečiai krato mums visus kampus, svarsto, skaičiuoja, visa užrašo su iškilmingu tyliu išdidumu, kuris mums graso pabaudomis. Pagaliau baigė reviziją, nuėjo, o mums įsakė plaukti toliau, kad nesusisiektume su dar neiškratytomis vytinėmis. Tai tiesa, nes taip mūsų upeivių išigudrinta, kad iš nekratytų vytnių neša prekes į jau iškratytąsias didelių muitų išvengti. Tad nuplaukėme; priešingoje pusėje daugybė rėvų, todėl, pusę mylios toliau nuplaukė, metame inkarą.

Prievaizda pėsčias nuėjo atsiimti pasų: laukiame jo sugrižtant.

Smalininkai išnyko iš akių. Abu Nemuno krantu gražiai apaugę miškais, — tai karališki miškai! Kaip švaru! Kaip tvarkingai laikomi! Man liūdna pasidarė, kai, mintimis nuskriejęs į gimtąsias šalis, prisiminiau mūsų didžiulius Borisovo, Pagirio miškus, be tvarkos kertamus, užverstus išvartomis ir pūvančiomis šiekštomis, pilnus išvartytų kelmų, kuriuos tik kur ne kur suvartoja dervai varyti ir degutui degti. Vokiška tvarka ir mūsų netvarka — kokia tai akis verianti priešingybė!

Prievaizdos iš Smalininkų vis nėra ir nėra. .. Niekais leidžiame brangų laiką. Išlipau į krantą ir, atsisėdęs po plačia pušimi, iš Biblijos skaičiau Jeremijaus raudas, vis dėlto dažniau žvilgtelėdamas į Smalininkų kelią kaip į knygą...

Priplaukė prie mūsų žvejys, sulinkęs senukas su medine koja, ne vokiškų veido bruožų, siūlydamas savo šios dienos pagautą žuvį: du dideliu karšiu, tris didelius mekš-rus ir ungurį. Visa tai man kaštavo auksiną.

Senuko išvaizda buvo patraukianti, pradėjau su juo kalbą.

Buvo tai lenkas, kilęs iš Virbalio; tarnaudamas prūsų kariuomenėje, 1813 m. prie Kuestrino neteko kojos. Vyriausybė davė invalidui duonos kąsnį, tai yra iki jo gyvos galvos paskyrė tris kaimus jam maitinti. Po savaitę minta pas vieną ūkininką, paskui pas kitą, ir taip paeiliui. Atsidėkoja jiems žuvele, o suprekiautus skatikus skiria pypkelei ir alučiu, kurį traukia į Friedricho Vilhelmo sveikata.

Su ponu J., kitos vytnės savininku, išėjome pasivaikščioti į artimą kaimą. Gražūs, švarūs tie kaimeliai.

Gražūs prūsų dvareliai, išmėtyti po apylinkę. Vienas iš jų priklauso poniai Pšeciševskienei, vokietei, ištekėjusiai už lenko, bet pasimetusiai. Čionykščiai žmonės kalba lietuviškai prūsiškai. Žmonės gražūs, geri, linksmi, darbštūs, malonia šypsena sveikina pakeleivius. Žemė gera, bet kieta, jai reikia sunkaus arklo ir gerų geležinių akėčių, o į jas — dviejų gerų arklių. Kiekvienas ūkininkas turi jų po keletą, jaučių — mažiau, nors galvijų veislė geresnė už mūsų.

Pavargę grįžtame į vytinę. Prievaždos dar nėra; turbūt imasi su vokiečiais. Neramūs geriame arbatą ant blikties, klausydami lakštingalų suokimo. Upeiviai susikūrė ugnį ant kranto; bjaurūs jų tabako dūmai uždaroje pastogėje, bet čia ore jie išsisklaido malonių aromatu.

— Jau nebesulauksime prievaždos. Lauke pradeda būti šalta; eime į paragę palošti marijošiaus, — taip sako su rezignacija ponas J.

Priėmiau pasiūlymą, nes, kai nerimas ima, reikia gi kuo nors nublokšti mintį.

Rytą pabudina mane lietaus čeržėjimas į langus. Išeinu ant blikties; sodriai lyja gaivus, bet šaltas gegužės mėnesio lietus. Nemuno vilnys stipriai plaka, vytinė supasi. Ponas Dievas, atsilygindamas už vokišką *langsam*, papildoma vandens į Nemuną.

Sukalbėjęs poterėlius, gurkštelėjęs seninę, apžiūrėjęs vytinę, vėl atsisėdu su ponu J. prie marijošiaus, nes lyjant nė galvoti negalima apie pasivaikščiojimą. Prievaždos dar nėra.

Pavalgėme, ką Dievas davė, ir vėl prie marijošiaus. Pagaliau sugrįžta prievažda, sušlapęs, bet linksmas. Tos didelės pabaudos, kurios mus taip baidė, susitraukė į kuklią 2 talerių ir 3 sidabrinių skatikų sumą. Argi verta dėl tokios sumos laikyti mus su nuleistu inkaru porą dienų!

Kitos vytinės, gavusios pasus, išplaukė visai nakčiai, o mes pasiryžom dar čia nakvoti.

Akmuo nuslino mums nuo širdies; atlikome visas muitinių sunkenybes. Ryt, skaisčiai saulutei pasirodžius, leisimės į kelionę; bet mūsų laukia dar baisesnį muitininkai — akmenys ir seklumos.



Pagaliau keliaujame — Vairininko malda — Rėvos — Trapėnų kaimas — Vokiečių kapinės — Tilžė.

Sekmadienis — saulė teka — pusė keturių ryto — vytinėje judėjimas — plaukiame. Dangus apsiūkęs, ant blikties šalta, bet Nemunas ramus, vėjelis gaivus, tai ir širdžiai linksma. Mūsų vairininkas, dievotas naugardiškis, sėdėdamas prie vairo, kalba valandas į Dievo Apvaždą. Gal jau esate pamiršę, mano lietuviai skaitytojai, arba naujai, puošniau perdirbto nebepažintumėte jų senovinio teksto, kurio jus motina mokė. Toji vairininko malda kelionės pradžioje gražų rytą padarė man nuostabiai jaudinantį, nuostabiai vaikystės atsiminimų kupiną įspūdį.

Viešpats yra laivininkų žvaigždė, Viešpats valdo gamtos jėgas — Bažnyčia Mariją iš senų senovės jūrų žvaigžde vadina, tad argi turėčiau abejoti, kad mano trapiame laive sukrauti turteliai laimingai pasieks savo uostą?

Bet Apvažda apleidžia mus bandymais — dar tą pačią dieną laukė mūsų nemalonumai. Nuplaukėme porą mylių ir pasivejame vytinės negerųjų draugų, kurie mus vakar paliko. Stovi vietoje, kažkokie beviltiški garsai sklinda į mus iš tolo, apie penkiasdešimt upeivių, sutelktų iš kitų vytnių, bruzda apie vieną, stengdamiesi ją nustumti nuo didžiulio povandeninio akmens. Ir kitos stovi vietoje, su-kliuvusios tarp rėvų. Tikra nelaimė!

Skubame jų gelbėti — taip liepia krikščionies pareiga ir draugiška teisė teikti pagalbą vienas kitam, ką mes upeivių šnektoj sėbrą vadiname.

Pralenkiamė juos, pasiryžę sustoti toliau, siunčiu savo šeimyną padėti, bet, iš tolo matydamas, kad jėgų nepakanka, klausinėju apie artimus kaimus, norėdamas prisamdyti daugiau žmonių, kaip štai vytinė išsimušta tarp dviejų didžiulių granitų. Neapsieisime ir mes be sėbrų pagalbos, bet tuo tarpu jiems reikia pirma padėti. Tad siunčiu savo upeivius į vytinės, kurias ištiko nelaimė, o pats skubu į netolimą kaimą.

Yra čia jų keletas, bet du gana arti: vienas vadinasi Trapėnai, kitas, dešiniajame Nemuno krante — vardu Viešvilė. Į pirmą arčiau, tad ten ir nuvykau. Kaimas gražus kaip miestelis, visi namai dengti čerpėmis, su kaminiais, apsupti vaismedžių vainiku. Vienoje vietoje kaimas patrauktas nuo aukšto Nemuno kranto ir čia padarytos kapinės, kaip tik toje vietoje, ties kuria stovime ant rėvos.

Lengvai gavau žmonių, nes čionykščiai nors ir nėra mandagūs lenkui ir jų veiduose nėra to gerumo, su kuriuo iki šiol susitikdavau, tačiau vikrūs, įgudę laivininkai ir godūs *geldo*, kaip kiekvienas vokietis. Žmonės dirba įnirte, net jiems prakaitas nuo kaktų varva. Mūsų sėbros draugas p. J. pagaliau iškliudė savo dvi vytines, jausmingai atsisveikino su mumis ir nuplaukė toliau, sukeldamas didelį mano ir kitų laivų savininkų pasipiktinimą.

Prisiminiau pasakėčią apie ožį ir lapę duobėje ir nuėjau į kalną apžiūrėti kaimo kapinėlių.

Gražus iš ten reginys, o kapinėse kažkaip linksma, taip graudu, taip nusodinta gėlėmis, apsodinta klevais, visur jaučiama vokiškas sentimentalumas ir toji mintis, kuri visuomet esti su jais, kad atsiskyrimas su

brangiais asmenimis tėra laikinas, kad amžinybė neatskiriamai sujungs sielas, kurios mylėjosi. Iš čia tas rūpinimasis kapinėmis, iš čia tas noras puošti kapus gėlėmis ir medžiais, iš čia pagaliau tas jautrumas antkapių užrašuose. Vienos ar dviejų uolekčių kryželiai, ant kai kurių lentelės su užrašais, kelių uolekčių atstumas šeimų kapams, tas noras net po mirties būti su saviškiais, — tai Trapėnų kapinių ir vokiečių sielos bei supratimų charakteristika.

Štai jau trečia valanda, o mūsų laivas nė krust, o aš, jo nelaimingas savininkas, pasiryžau rezignuoti, tiksliau, tą jausmą manyje sukėlė mūsų vairininkas savo rytmetine malda.

Turėdamas laiko, nusirašiau porą antkapių. Štai ant tėvo kapo žodžiai vaikams:

Ihr wimmert Hebe Kleinen,

Wie blutet mir mein Herz,

Bey eurem Flehn und Weinen,

Und eurer Mutter Schmerz.

*Ach, haltet eure Jugend
Von milden Lusten rein,*

Lasst Gottesfurcht und Tugend

Stets eure Freude sein.

Folgt eurer Mutter Lehren,

Die euch so zartlich liebt,

Wohl denen, die sie ehren,

*Weh dem, der Sie betruet.**

* Jūs verkiat, mieli mažyliai,
Kai kraujuoja mano širdis,
Jūsų maldose ir verksmuos
Jūsų motinos skausmas.
Ach, sulaikykite savo vaikystę
Nuo audringų troškimų.

Tegu dievobaimingumas ir dorybė

Visuomet bus jūsų džiaugsmas.

Mokykitės iš savo motinos,

Kuri jus taip švelniai myli.

Gerovė tiems, kurie ją gerbia,

Vargas tam, kuris ją skriaudžia. (*Red. vert.*)

Negalima nė abejoti, kad tas palaiminimas, tas prakeikimas išganingai veiks sūnus, kurie ateina aplankyti tėvo kapo. Ir neabejotinai ateina; liudija tai gėlės, tarpiai augančios ant kapo, liudija tai neseniai pasodinti klevai, kurie, kaip matau, dar šiandien palaistyti.

Štai ir vėl mažo įpuvusio kryželio užrašas, tarytum vaiko raštas, bet, mano nuomone, vertas didžiausio poeto plunksnos:

*Nur wo die Kindheit Rosenpfaede dammern, Und im Dunkel des Todes wohnt der Friede**

* **Kur** vaikystės rožių takeliai migloti, Mirties tamsoje gyvena ramybė. (*Red. vert.*)

Poetinį jautrumą, kuriuo buvau nusiteikęs kapinėse, nutraukė pakilę šauksmai iš vytnių. Skubu, pagaliau mūsų vytinę iškliudo iš dviejų akmenų tarpo, bet nerimstanti šeimyna trukteli taip stipriai, kad laivo dugnas gali kiekvieną akimirką užkliūti už akmens, praplyšti, tada ir mes, ir vytinė nugrimsim į Nemuno dugną.

Tariamės šiaip, tariamės taip, visi — ir prievaizda, ir vairininkas — teranda vieną priemonę — *lichtūgę*.

Lichtūgė (iš vokiško *Leichtung* — palengvinimas) — tai vargingas, brangus būdas palengvinti per daug prikrautą laivą, kuris užplaukia ant akmens ar ant sekumos. Krovos antviršiai perdedami ar perpilami į lengvesnį laivą arba į vežimą ant kranto; tatai tenka daryti greitai, su nuostoliais ar išlaidomis, tačiau reikalas kartais verčia ir to griebtis.

Paspainiojo prūsiška valtis, kuri paėmė keliolika statinių javų, kaip geras gelbėtojas. Visą naktį nešėme. Kiek Dievo dovanos niekais nueina perpilant, bet geriau nustoti dalies nei viso. Vis dėlto nusivarėm nuo akmens, tačiau, nepasitikėdamas įtartina valtios savininko ir į pagalbą pasamdytų vokiečių išvaizda, kai tik sąlygos leido, liečiau supilti javus atgal į vytinę. Paskui sužinojau, kad ne pro šalį buvo mano atsargumas, nes panaudoti darbams vytinėse Trapėnų gyventojai ne kartą patys sau pasiimdavo gerą atlyginimą. Čionykštės rėvos (salos) padeda pritinkamam ir mažiau pritinkamam uždarsiui.

Aušo. Žmonės, per naktį nusidirbę, norėtų pailsėti, bet laikas neleidžia, vanduo senka, tad kreipiuos į jų kilnumą, sužadinu jų energiją, kaip Aleksandras Makedonietis savo išvargusių kareivių Indijoje, atlyginimo žadėdamas jiems garbę. Kad stipriau mano žodžiai upeivių širdis paveiktų, liečiau duoti jiems degtinės.

Esu įsitikinęs — iškalba, ne degtinė paveikė, kad jie tuojau panoro plaukti. Vairininkas atsisėdo prie vairo, persižegnojo, iškilmingai šūktelėjo savo įsakymą „Kartu! Nuo kranto!“, upeiviai gyvai ėmėsi darbo; ačiū Dievui, plaukiame.

Bet piktas likimas nepaleidžia mūsų, stiprus vėjas trukdo plaukti, nuvargę pečiai vos pakelia darbą, per vėtro kauksmą vairininko balsas nepasiekia šeimynos, vienas šaukia: „Į kairę!“, kitas: „Į dešinę!“, ginčai ir triukšmas, o po vandeniu dar daug akmenų — truks čia nelaimė. Liepiau priplaukti prie kranto ir mesti inkarą. Trapėnų ir Viešvilės kaimai dar neišnyko iš akiračio.

Baisus šaltis — užsivelkame kailinius — lietūs pila, leidžiame laiką nieko neveikdami. Upeiviai traukia pypkėles, taisosi nagines, valgo vakarienę ir eina nuvargusių sąnarių pailsinti. Naktį pakilo audra.

Jaukiame Nemune audra prieš jūros audrą nė su šešėliu nesilygina, tačiau turi savo mažų baisenybių, turi savotiško grožio. Pilki debesys verčiasi per dangų; vėtra daužo vytinės šonus, švilpauja stogo kertėse, šiauria didžiules putojančias vilnis. Vytinė, keliolikos tūkstančių svarumo, supasi, blaškosi kaip lengva plunksnelė, kas minutę gresia nutrūkti nuo inkarų. Pririšame ją šešiais lynais, bet jų prieš viesulą nepakanka atsispirti; rišame dar keturis. Lietūs pila kaip iš kibiro, kruša plaka, ir, nors šalta, girdime griaustinį ir kažkur toli perkūnas trenkė į vandenį.

Aišku, kad negalima plaukti, gal teks mums čia stovėti dieną ar kitą naktį, kol nurims vėjas. Upeiviai susirenka krūvelėmis; prisiminė gimtuosius kraštus, užniū niavo savo naugardiškę dainelę. Tarčiau, kad ją pakartojo Vokios aidas, bet aidas nebuvo viesului kaukiant, vilnims plakant į vytinę, lietui ir krušai šniokščiant.

Apylinkė vienoda, neįmanoma jos lankyti, tad liepiau pakurti šiltą krosnelę ir gėriuos nemirtingu juo Kochanovs-kiu. Pradėjau nuo psalmyno, baigiau smulkmėmis; o čia ir temsta — oras nesitaiso. Dar viena bjauri, nuobodi nakvynė mūsų čia laukia!

Na! Ačiū Dievui, rytą jau galima keliauti toliau; sušalusi ir sušlapusi šeimyna imasi darbo.

Vairininkas, ištikimas tėvų papročiams, persižegnojo — plaukiame.

Bet nenorime varginti skaitytojo tos nelinksmos Odisėjos smulkmenomis. Nuotykiškai vienodi: kovojame su vėju, užplaukiame ant akmens ar seklos. Kartą, užsėdęs ant oko, sukviečiau pasitarti net dešimtį vairininkų iš gretimų vytinų. Dešimtis vairininkų, dešimtis savo jėgomis pasitikinčių lėtos vyrų, kurių rankoms pavesta tiekos šeimynų likimas, vyrų ūsuotų, stiprių, petingų, smarkių — tai patsai mūsų kaimiečių žiedas, Sčiorsų valsčiaus žiedų žiedas. Iš pradžių priėmė mažas vaišes, paskui nuėjo apžiūrėti pavojaus, su rimumu, Romos senatoriams pritinkamu. Apžiūrėjo nelaimingą įstrigusį laivą, apėjo aplink jį porą kartų, išmatavo atstumą nuo abiejų krantų iki akmenų, visiškai išsikalbėję ir porą kartų nesėkmingai pamėginę, nutarę, kad nieko negalima padėti, palingavo galvas ir nuplaukė. Beviltiškai užlaužiau rankas; laimei, atplaukė prūsiška valtis, tad nedidelė *lichtūgė*, ir antžmogiškėmis mūsų vairininko pastangomis — savo priemonėmis — išsikaptėm iš pavojaus.

Nuo blikties žiūriu miklų sukinėjimąsi mūsų laivo, kuris tiek sunkenybių turi nugalėti. Paprastas Lietuvos kaimietis, niekuomet nesimokęs laivininkystės, nežinąs, kas yra busolė, veda mus iš prityrimo, ir veda iš tikrųjų puikiai. Kaip jo kiekvienas vytinės žingsnis apskaičiuotas, kokia nuovoka žmonių jėgą panaudoti! Per vieną akimirką iš visiškos ramybės pereinama į aukščiausią įtampą, čia vėl vienas vairininko ženklas didžiausią veiklą paversdavo ramybe. Laimingai sukinėjosi tarp akmenų, visai pakreipdamas vytinę — pagaliau įrodė, ką gali.

Nes pavesdavo save Viešpaties globai, nes meldėsi Jurų Žvaigždei.

Kurgi tas malonus, pagirtas, šiltas gegužės mėnuo? Ar jau virto tik tradicija? O gal tik mūsų brangioje Lietuvoje džiugina žmones ir gamtą, o čia, svečioje šalyje, jo nėra? Mums šalta, drėgna, ilgu. Priešingas vėjas sunkina kelionę, kas žingsnis turime sustoti.

Baigiasi cukrus ir arbata, vienatinis pastiprinimas kelionėje. Siunčiu į čia pat esantį Galupėnų kaimą nupirkti pieno... Nėra. Ne geriau pasisekė ir mažame *Mellenbuto* palivarkėlyje; kitame, Ažuolijos palivarke, olandų sodyboje, upeiviams pasisekė gauti degtinės, o aš Sutkaičių kaime nusipirkau pieno kūnui pastiprinti.

Čionykščių kaimų išvaizda padori. Kaimiečių trobos tinkuotos, plačios, su dideliais kaminiais ir langais, kiemai maži, tankialapių medžių apsupti. Žmonės kalba sena prūsų kalba, dėvi vilnoniais, namuose austais, languotais, menkokais drabužiais. Dirvos atrodo gana derlingos, žemė įdirbta rūpestingai. Smėlyne, kur potvynis užnešė rugius, vieni vokiečiai sodino bulves, kiti ruošė dirvą vasarajui, raiti akėdami geležinėmis akėčiomis. Į kiekvienas akėčias buvo įkinkyta po porą arklių, o kiekvienas arklys, augalotas ir tvirtas, būtų tikęs ir karietai. Čia jau išplaukia rugių varpos, o kai palikau mūsų gimtuosius naugardiškus kraštus, vos smulkus želmuo tedengė žemę: Dieve mano, kaip mes iš lėto velkamės. Čionykščiai miškai gražūs, daugiausia auga eglės ir pušys, gerai prižiūrimi, kaip ir visur Vokietijoje.

Ačiū Dievui, plaukiame toliau, aplenkiamo Šešupės žiotis. Nemunas čia platus; upeiviai sako, kad nuo kranto iki kranto reikia trijų lynų, o kiekvienas lynas po 170 sieksnių. Tai reikštų daugiau kaip penkis šimtus sieksnių. Tatai jau atrodo majestotiška. Bet pilna čia smėlio sąnašų, arba okų, tad tenka Nemunu plaukti zigzagais, jei nenori ant jų pakliūti.

Bet pakanka jau skaitytojų kantrumą daužyti į rėvas, sodinti ant Nemuno seklos, pakanka skaičiuoti nemalonus ir vienodus nuotykius, kurie mus nuolatos ištinka. Mūsų sustojimai ir nakvynės, taip pat ir kelionės skuba primena mums Izraelio kelionę iš Egipto į Palestiną, su tuo skirtumu, kad mums nekrinta mana iš dangaus, o ten, Karaliaučiuje, mūsų javai gali nelemtai atpigti.

Apylinkėje nėra nieko verto susidomėti, be puikaus dvaro, medžiais apsupto, kuris neva priklauso rotmistrui Sandei, turtingiausiam šių vietų dvarininkui. Vieni tą vietą vadina Tusainiais, kiti, kaip mūsų upeiviai, Pajūriu. Iš čia jau matyti Ragainė, gerai atmintina iš istorijos, gausiai lietuvių krauju aplaistyta XIII ir XIV šimtmečiuose. Nuo šios vietos ir nuo Šešupės, kurią neseniai palikome, prasidėjo Lietuvos siena

su kraugeriais kryžiuočiais, nuo čia net iki Kauno ir toliau ėjo eilė jų gynimosi pilaičių, iš kurių, kaip iš žmogžudžių landynių, puldavo neginkluotą Lietuvą. Istorija užrašė kone kiekvieno tų pilių akmenis ir kiekvienos plytos žygį; tos pilys būdavo tai imamos, tai iš naujo atimamos. Kruvini žygiai, pilni žvėriško žiaurumo įvykių iš abiejų pusių, nes iš vienos pusės buvo kruvina hiena, o iš kitos — su įnirčiu kovojąs už savo gyvybę gladiatorius.

Praplaukėme pro Ragainę, nesustodami prie jos; nesugundė manęs nei jos gražūs sodai, nei gerai išlaikomi senos pilies griuvėsiai ant aukšto ir gražaus kalno. Nebūdamas senovininkas, nesigėriu griuvėsiais, krauju aplaistytais, nusizengimo suteptais, prakeikimo įamžintais. Seni tai laikai. Gal kas pasakys: „O! Neseni“, nes kryžiuočių dvasia neišnyko, tik prie žemės tyko, jų palikuonys, kaip ir seniau, teberengia iškylas į Rusiją, Lenkiją ir Lietuvą, tik ne su ugnimi ir kardu, bet su kreidele ir galvele, tik su prekyba ar pramone engti mūsų savo tariamu kultūros ir civilizacijos pranašumu. Jau ne senuoju Vyteniu ir Kęstučių kardu, bet sutriuškinsime juos aukštesniu apšvietimu. Sakau aukštesniu, nes mūsų kultūra turi būti aukštesnė, kadangi paremta doresniais pagrindais.

Nemunas žalčiu rangosi, ir mes nuolatos vingiuojame tarp kalnų, grįžtame į vietas, iš kur prieš keletą valandų buvome išėję. Upė čia nepaprastai plati, upeivių manymu, bus 5 lynai, t. y. apie 850 sieksnių.

Pagaliau pasibaigia kalnai, išplaukiame į gražią lygumą, ir pasirodo akims laukiami Tilžės bokštai. Jau seniai taip buvo reikėję. Nuo Smalininkų čia ne daugiau kaip 7 mylios, o mes plaukėme devynias dienas, — argi tai skuba!

Tačiau Tilžėje (vokiškai *Tilsit*), kur norėjau ilgėliau sustoti, teko tik trumpai pabūti. Toksai mano pasiūlymas sulaukė gyvo protesto bendrakeleivių vytinų savininkų ir jų vairininkų, kurie man, naujokui, paaiškino, kad čia sustojus lauktų tūkstančiai nepatogumų. Pirmiausia, reikia mokėti krantinės rinkliavos po du auksinu nuo vytinės; paskui, negalima kurti ugnies, net ir žibinti žvakės, už tai 5 talerių pabauda; trečia, čia per daug sraunus vanduo neleidžia ilgiau laivui stovėti vietoje. Išsyk norėjome sustoti nepriplaukę miesto, bet nemiklus upeivis, nusiūstas į krantą lyno pririšti, taip netvirtai jį laikė, kad vandens srovė jam jį iš rankų ištraukė. Vytinė leidžiasi nevaržoma, gal į kokią nelaimę mus neša; gerasis vairininkas, kurio, beje, šeimyna ne per labai teklauso, nusiminęs šaukia ir duoda prieštarigus įsakymus, o pavojus yra tikras. Vandens srovė gali trenkti laivą į krantą ar į statomo tilto stulpus, arba į kurią nors prūsų valtį, kurios buvo užėmusios visą priplauką. Pagaliau pasisėkė sustoti prie kranto, pavojus praėjo, bet mūsų laukė nemalonūs vaidai su vokiečiais.

— Tiltu mokestį! — nuo kranto šaukė prūsų valdininkas.— Tiltu mokestį! *Halt* Tiltu mokestį!

— Kas tai per tiltu mokestis? — šūktelėjo jam pirmosios vytinės prievaizda.

— Už nuleidžiamo grandinėmis tiltu pakėlimą, po keturis guldenus nuo vytinės, pagal taksą!

— Betgi čia nėra nei tiltu, nei taksos! — atsakėme iš vytinų, pasipiktinę nepagrįstu reikalavimu.

Tiltas buvo perstatomas, ir lentos su taksa nebuvo, priešingai Prūsų papročiu, kur neiįprasta nieko savavališkai reikalauti.

— Tiltu mokestį! *Fuer die Schiffbruecke! Fuer Kettenbruecke!* — sušuko vokiečiai nuo kranto.

— Plauk! — suriko vairininkui energingas pirmosios vytinės savininkas.

— *Halte ihn!* — riktelėjo valdininkas saviesiems kaip perekšlė savo ežioje.

Vokiečiai puolė prie luotų; sprunkanti vytinė iš paskubos užkliūva už tiltu polio.

— Dešimt talerių pabaudos už sugadintą stulpą! — vėl suriko valdininkas saviesiems.— Sulaikyti!

Sulaikė mus visus — derybos, riksmi, storžieviški vokiečių keiksmi išvedė mūsų upeivius iš kantrybės. Šie griebia kartis, vokiečiai atlyžta, ir pirmutinis karžygys vietoj dešimties moka tris talerius, mes visi kiti mokame po 2 auksinu tiltinių už *Schiffbruecke*, kurio nėra, laikydamiesi tarifo, kurį užmiršta iškabinti *(Tilžės tiltas vandens pakilimo metu išsiskleidžia 1248 pėdas; vanduo tuomet pakyla 19 pėdų, tad Tilžės tiltas ilgesnis už Westminsterio tiltą ant Temzės Londone, kuris yra tik 1223 pėdų. Zr. rinkini *Beitraege zur Kunde Preussens.*— T. II!— P. 120.)

Vokiečiai ima pinigų, mandagiai linki mums geros kelionės ir nueina.

Porą tūkstančių žingsnių nuplaukę ir vos nesutriuškinę keliolikos prūsų valčių (nes kur jų lepiei statybai išlaikyti mūsų sveikai nutašytos vytinės smūgi), priplaukiame prie kranto. Čia teturiu valandėlę laiko nors paviršium apžiūrėti Tilžę.

Miestas gana platus, rodos, su daugiau kaip 10 tūkstančių gyventojų, susideda iš vienu vokiečių protestantų, nors apylinkės kaimuose daugiausia gyvena protestantai senprūsiai. Nemačiau, didelių rūmų, bet atskiri pirklių namai yra gražūs ir skoningi. Patraukė mano dėmesį vartai ir taip pat likučiai senos kryžiuočių pilies, kuri jau slenka į Nemuną.

Pirmame restorane, kurį man nurodė, paprašiau kepsnio ir iš sąrašo išsirinkau antį. Klausia, ar liepsiu paduoti visą porciją. Lietuvos užėigų papročiais, kur, pavyzdžiui, pusė anties vadinasi porcija, paprašiau visos porcijos. Atneša man visą antį, kone plaukiančią svieste su kažkokiu kvepiančiu vokišku uždaru. Nemuno kelionės drėgmės sužadintas apetitas nepyko už tą klaidą. Suvalgiau gardžiai, o kai reikėjo užmokėti, pasirodo, kad iš manęs reikalauja tik dviejų šeštokų, arba 24 skatikų. Įsitikinau vokiškos virtuvės pigumu, tačiau tai ne kartą man į blogą išėjo Karaliaučiuje. Restorane radau vietinį savaitraštį *Wochenblatt*, o jame visai nebologų eilių. Iš patarnaujančios *Maedchen* negalėjau sužinoti, ar tas poetinis veikalas buvo tilžiškės, ar atvežtinės gamybos.

Kas gi, kalbėdamas apie Tilžę, nepaminės 1807 m. Tilžės sutarties ir imperatoriaus Aleksandro I susitikimo su Napoleonu. Upės vidury buvo padarytas plaustas, prie kurio abu monarchai privažiavo

valtimis.

„Pradėdamas su manimi kalbėtis,— sako Napoleonas,— rusų imperatorius pareiškė, kad ne mažiau už mane turįs priežasčių būti nepatenkintas Anglija. Jei taip, atsakiau, tai taika jau padaryta. Padavėme vienas kitam ranką sandorai, ir tuoju prasidejo taikos derybos.”

Svajodamas apie Tilžės sutartį ir apie josios padarinius, sugrižau į vytinę dar gana anksti, saulei leidžiantis. Vėjas buvo stiprus, varomas, kas upeivių kalboje reiškia pučias į jūrą; jis užpūstų mus kur nors ant seklumos, tad turime čia nakvoti. Nuo blykties stebiuos reginio ir gegužės mėnesio vakaro gražumu. Tokių vakarų taip maža buvo mūsų kelionėje. Už mūsų — trys Tilžės bokštai, sėdantios saulės kibirkščių apiberti, toliau — praplaukti kalnai ir vos matoma už miglų Ragainė; prieš mus — žalia plokštuma, platus kaip jūra Nemunas, ant jo — keletas sielių, į Klaipėdą plukdomų. Ant kiekvieno sielio, šalia savo šiaudinių palapinių, sielininkai susikūrė ugnele, kuri atsispindi vandens mėlyneje ir raudona spalva apšviečia žmonių figūras. Po vandenį šmaikšto keliolika žvejų luotelių ir valčių su viena ar dviem burelėmis, girdėti žvejų daina ir vandens paukščių klegesys. Pirmiausia purpurinė saulėleidžio žara, paskui mėnulis, kurio pilnatis išplaukė į tamsią mėlynę, teikia spalvingą vaizdą, kurio joksai teptukas neatvaizduos.

Vėjas nurimo, sutemo, jau vienuolikta valanda, o aš nė manyti nemanau eiti nuo blykties.

— Kodėl, pone, neini miegoti? — klausia mane nuo šalia stovinčios vytinės jos savininkas, o mano kaimynas p. Leiba Deliatiškis.

Rodau jam j reginį aplinkui, grožiuos gamta.

— Na! — atsakė rimtai izraelitas. — Kas čia nepaprasto? Tilžės jau beveik nematyti, ačiū Dievui, kad pravažiavome kalnus, o Nemunas, na... toksai, kaip visur. Labanaktis ponui!

— Labanakt, pone Leiba.

Neatjautė mano poetinio dvasios pakilimo,— bet tai atjautė kas kitas. Tai buvo mūsų vairininkas Mikalojus, *vulgo Palinurus*. Dar nemiegojo — sėdėjo prie vairo, išpūdingai į jį abiem rankom atsirėmęs, kalbėjo vakarines maldas.

Jis garbino Dievą, o aš gamtą — o, kaip daug kilnesnis buvo vairininkas už mane! ..



Nachsendė — Paliekame Nemuną ir plaukiame į Giliją —

Gilija — Reginių gražumas — Gyventojų skurdas — Mažasis Friedricho kanalas — Nemunynas — Senasis Friedricho kanalas — Jūros vaizdas — Laivininkystės sunkumai — Labguvos miestas — Vėl kanalas — Jauniklių kalnas — Upeivių paprotys — Vairininko šneka — Priegliūs — Karaliaučius.

Laivo supimas magnetiškai nuteikia miegoti. Jau rytas, gegužės mėnesio 25 diena. Jaučiu, kad vytinė plaukia. Pažvelgiau į paragės langą; vakarykštė nakties giedra pranyko kaip sapnas; dangus apsiniaukęs, lietutis vil-gina, bet vėjas, pakeliui pūsdamas, gerai mums padeda. Vos tik spėjau apsirengti, girdžiu šeimyną pusryčių šaukiant, nes jau esame prie Nachsendės kaimo; per pusę valandos kone mylią nuplaukėme. Vietą, prie kurios stovime, nežinau kaip pavadinti — kaimu ar miesteliu: maži namukai, vaizdingai išmėtyti, tankialapių medžių vainikais apsupti, 5 ar 6 eilėmis susodintų gluosnių kuokštais atskirti. Prie kiekvienų namų stovi ūkio trobesiai, tokie dideli, kaip pas mus dvaruose su keliolika ūkininkų, tik su tuo skirtumu, kad čia jie švaresni ir atkaklesni. Netoli matyti raudonai dažytas, skoningas, nors ir šiaudais dengtas kažkokio *von'o* dvaras. Kairiajame Nemuno krante sto vi du kaimo palivarkai, Lipšičiais vadinami; ten neva parduodama alaus. Pamiškėje tebematyti Tilžė. Prašnekinau čia sutiktus kareivius: atlieka tarnybą, bet gyvena savo namuose, pakaitomis ginklu ir plūgu tarnauja gimtajam kraštui. Jie laikosi laisvai, drabužis gana patogus, veidai kariški, bet pilni pilietinės vertybės.

Bet lietus nuvaro nuo blykties, vairininkai nuplaukė pasižvalgyti kelio ir grįžo, — plaukime Dievo vardu!

Plaukiame lyg pro vieną ištęstą kaimą, lyg pro nesibaigiančius sodus. Trijų uolekčių pylimas dunkso iš abiejų Nemuno pusių; per jį svyra gluosnių šakos, o aukščiau jų ošia alksniai, liepos ir lazdynai. Seiliau čia turėjo būti dar daugiau lazdynų, nes 1578 m. burmistras Kjoseris pardavė Karaliaučiuje 1200 statinių riešutų *(Cellarius: Regni Poloniae Magni Duc. Lit. etc. descriptio.— Amstelodami, 1659.). Nemunas ne visur teprivengė varžančių jį ir rūpestingai palaikomų pylimų: paplovė juos, išvartaliojo trobas ir malūnus atva-juose, sunaikino gražius medžius, smėliu apnešė daržus.

Pusę mylios plaukiame tomis gražiomis vietomis, bet štai *Schanze-Krug* karčema ir netoliese Jurgiškių kaimas, kur trumpam turime sustoti.

Nuo čia Nemunas, pasidalydamas dviem vagom, nustojo savo tikrojo vardo: viena — didesnioji vaga, tikrasis Nemunas, gauna Rusnės upės vardą ir plaukia į Klaipėdą, kita — mažesnioji — Gilijos vardu vadinama. Abi tiedvi vagi įteka į Kuršių marias, tačiau labai toli viena nuo kitos. Laikomės kairiosios, tai yra paliekame Nemuną ir įplaukiame į Giliją.

Kai atsistūmėme nuo kranto, liūdna pasidarė širdyje prisiminus, kad jau nebeplaukiame Nemunu. Gimtųjų upių ilgesys, kaip ir pačios tėvynės ilgesys, nėra vien vaizduotės dalykas, bet būtinas vienos šventos meilės padarins. Pametęs iš akių Nemuną, apsiverkiau: jutau, kad nustojau brolio, draugo, giminaičio.

O, kaip gražiai mūsų žmonės supranta tą giminystę! Mačiau čia jaudinančias apeigas, kurios man neišdils iš atminties. Kai atėjo lemiamoji akimirka išsiskirti su Nemunu, kiekvienas vairininkas sulaukė savo vytinę, atsistojo, nusiėmė kepurę, atriekė duonos gabalą, pabarstė jį druska ir įmetė į vandenį. Mūsiškis su duona ir druska atsisveikino su savo gimtinės upe, sakydamas: „Iki laimingo pasimatymo!“, tarytum dėkodamas upei, kad laimingai atnešė laivą iki galo. Paprastuose vairininkų ir upeivių veiduose mačiau susijaudinimą, o dėl ko jaudinosi, esu tikras, nė patys nenusimanė. Jeigu kuris, išvestas iš kantrybės kur nors ant oko ar rėvos, piktžodžiavo ir keikė Nemuną, tai dabar, regis, jį atsiprašinėjo, kaip prieš išpažintį atsiprašoma supykusio brolio.

Vokietis, plaukdamas valtimi šalia vienos vytinės ir matydamas, kaip meta į vandenį duoną, paklausė: „Kokius jūs čia burtus darote?“ Pasipiktinę upeiviai puolė ant jo su kartimis. Ir jei jis nebūtų mikliai pasprukęs, tai jie būtų jį tikrai išvertę su visa valtimi į vandenį.

Gilija iš pradžių rami ir siaura kaip mūsų trečios rūšies upės, kaip, pavyzdžiui, mūsų naugardiškė Usa arba Vilnia prie Vilniaus, tačiau kiek nubėgusi praplinta ir išpuiksta, pasiskirsto keliomis vagomis, sunėša seklumas, žodžiu — virsta didele ponija kaip Nemunas. Bet visų iš-ponėjusiųjų pavyzdžiu išsyk pareiškia savo ponybę nemalonėmis, parodo, ką ji gali. Pirmą progą pasodino mus ant seklos, nuo kurios vos po pusvalandžio triūso tepasisėkė nusiirti. Daugybė čia mažų palivarkų ir didelių dvarų, daugybė kaimų, tačiau visa tai sudaro lyg ir vieną kaimą, lyg ir vieną visumą. Kraštas žmoningas, daugybė trobesių, netvarkingai išmėtytų, bet kiekvienas iš jų sodų paūksmėje. Dabar kaip tik žydėjimo metas; obelės, kriaušės ir vyšnios, kaip sniegu apibertos baltais žiedais, puikiai atrodo gegužės mėnesio žalume. Pylimai, kurie iš abiejų pusių sutvirtina Gilijos pakrantes, užstoja tą gražų reginį. Nepaisydamas lietaus, stoviu ant vytinės stogo, apie 6—8 pėdas viršum vandens paviršiaus iškelto, ir tai vos galiu te-išmatyti.

Šeimyna ruošia stiebelius, arba mažuosius stiebus, treluoti, nes turime vilties rytoj pasiekti kanalą, o rytoj sėkmadienis. Būtų nuodėmė šventadienį be reikalo dirbti sunkų darbą. Taip nulėmė mano dievotasis Palinūras, aš tą sprendimą visa siela parėmiau. Darbas baigtas; plaukiame puikią naktelę mėnulio šviesoje.

Be galo puikus buvo pabudimas rytą, gražų, šventadienišką, gaivų gegužės rytą. Alsuojant sveikata plaukė į krūtinę, puikūs estetiniai įspūdžiai niro į sielą, ausis svaigo nuo giesmių paukštelių, kuriuos visus pranešė nesuskaičiuojamos aibės lakštingalų, o kiekviena iš jų stengėsi pralenkti visas kitas.

Įsižiūrėdamas į gražiosios Gilijos veidą, imu abejoti, ar tai teisybė, kaip tvirtina upeiviai, kad nuo Nemuno iki Nemunyno per kokias 5 ar 6 mylias ją būtų iškasusi prūsų ranka. Teisybė, per pusę mylios nuo Nemuno jos vaga yra tiesi kaip strėlė, bet toliau josios tarsi prigimti, didoki ir dažni vingiai tegali būti gamtos kūrinys. Kasėjui nebūtų reikėję vingiuoti kanalo vagos, juoba kad nėra čia nei miestelio, į kurį reiktų pasukti, nei kalnų, kuriuos tektų aplenkti. Galėjo žmogaus ranka kur ne kur ištiesti per daug išsivingiavusią vagą, nes kita Gilijos dalis teka gana tiesiomis linijomis ir kryptimis, bet Gilija atskirta nuo Nemuno gamtos, ne žmonių rankomis. Žmogus, papratęs vergauti, pagal vergišką blokštį būtų ištiesęs savo darbą; laisvoji gamta laisve pažymėjo savo kūrinio veidą ir judesius.

8 valandą ryto atvykstame prie Mažojo Friedricho kanalo (*Klein Friedrichs-Grube*). Juo turime atlikti savo tolesnę kelionę. Gilija pasisuka į dešinę, nebetinka plukdyti ir gauna Tovelės vardą. Graži yra Gilija, vaizdingos jos pakrantės, bet čia, kaip ir visur, apgaulus paviršius savo vaivorykštiniu žvilgesiu dengia apverktiną tikrovę. Tokių puošnių, tokių plačių matėme daržinių; nesuskaičiuojama daugybė vėjo ir vandens malūnų; štai arti mūsų trimis ratais ūžia didžiulis olandiškas malūnas,— sakytum, kad duonos čia perteklius, tačiau upėje švaistosi daugybė laivų, o juose apiplyšę, išvargusiais veidais vokiečiai ir lietuviai (prūsai). Vieni tinkleliais gauda žuvis, kiti tiesiog prašinėja išmaldos ir duonos. Ir čia laikomasi šventųjų priešpiečių! Mūsų lietuviai upeiviai noriai laužo savo porcijas ir dalija pavargėliams, nors ir nesupranta jų prūsikos ir vokiškos kalbos. Girdėjau, kaip vienas upeivis, duodamas duonos gabalą vokiečiui, kuris prašė išmaldos laužyta lenkų kalba, jam tarė juokdamasis: „Nenumirsite badu, nes mes jums vežame keliasdešimt vytinių javų“. Kartūs juokai! Mūsų vežamų javų neparagus čionykštis išbadėjęs varguolis; nupirks juos iš mūsų turingas Karaliaučiaus pirklys, su didžiausiu pelnu parduosturtingam Anglijos pirkliui, kurie mūsų rugius iš Naugardo ir Slucko kraštų pardavinės Londono vargšams aukso brangumu. Štai motina su ketvertu vaikų vejasi mus mažu laiveliu jau kokią pusę varsto, kovodama su vandenssraunumu. Kažką kalba skurdžiu balsu, bet nesuprantame josios lietuvių kalbos: rodo į ausis, rankas pakelia į dangų. Upeiviai davė jai duonos, aš pamojau, kad palauktų, ir nuėjau į paragę atnešti jai porą sidabrinų. Tuo tarpu vytinė plaukė. Kiek vargo pakėlė nelaimingoji, kol mus prisivijo, nes vėjas jau ne pakeliui, bet priešingas, nuo jūros, nuneša jos lengvą valtėlę. Jau buvo beapsilpstanti, bet ir vėl atsigavo, priplaukė, atsiėmė išmalda, pakėlė rankas į dangų ir atsigrįžo, vėjas jau pūtė į nugarą, tačiau prieš ją buvo srauni vilnis, kuri kiekvieną akimirką galėjo apversti jos laivelį.

Tad įplaukiame į Mažąjį Friedricho kanalą ir krypstame pietų link. Čia yra muitinė, kur imami mokesčiai už kanalo atidarymą. Ant stulpo prie įėjimo iškabinta taksa, nustatanti mokesčių nuo kiekvienos pakrautos vytinės po 2, o nuo nepakrautos po 1 talerį sidabru; kas drįstų praeiti nesumokėjęs, turės sumokėti ketveriopai. Kažkoks jaunas mandagus valdininkas priėmė mūsų mokesčių ir davė pakvitavimą išspausdintame raštelyje. Koks staigus krašto išvaizdos pasikeitimas! Kaip visuomet — lyguma, bet vietoj malonių girių vandenys ir laukinės pelkės dengia abiejų krantų plotus. Pelkėms nusausinti iškasinėta aibės griovių, kurie gerai išsilaiko molėtoje dirvoje. Sodybos ir paskiros gyvenamos trobos beveik nenutraukiama eile tęsiasi abipus kanalo, tačiau liūdna tų sodybų ir namų išvaizda, o dar liūdnesnė padėtis tų vargingų gyventojų, kurie apsupa vytines, prašydami duonos kąsnio.

Už pusės mylios nuo įėjimo į kanalą dešinėje baigiasi atvira plokštuma ir prasideda pelkėse alksnių

krūmokšliai. Niekur nematyti ariamos žemės. Kanalas gal apie 30 uolekčių pločio; nėra tiesus, bet užlūžta įvairiomis kryptimis.

Sutinkame kažką panašaus į miškus,— ne tuos puikius miškus, kurie laikė mus užbūrę prie Gilijos, bet neūžaugas pušes, žemą alksnynėlį arba susilanksčiusius berželius. Tuose miškuose paukščiai nekrauna sau lizdelių, neteikia jiems gyvybės; čia tik vanduo gyvuoja. Ant vandens gyvenimas kunkuliuoja; aibės vytnių, valčių ir luotelių išsilenkia, susitinka, jog sunku nesusidurti; vairų ir irklų pliaukšėjimas, įvairiakalbis upeivių riksmas — visa tai mikčiojamu aidu atsiliepia tuose neūžaugose krūmokšliuose.

Tik iš kairiojo kranto kanalas turi pylimą, dešiniajame, nuo jūros, jo visai nėra. Pavasarį ir rudenį patvinęs vanduo užlieja aplinkinių gyventojų daržus, menkus daržus, kur plytiškai juodoje drėgnoje dirvoje auga daržovės ir bulvės, kas kartu su žuvimis yra vienintelis gyventojų maistas; duonos jie neturi, todėl taip įkyriai jos ir prašo. Kiek čia jaudinančių ir kiek komiškų scenų su tais vargingais elgetomis!

Mergaičių ir berniukų būrys bėga kartu lygiomis šu vytnine arba luoteliu ją vejasi šaukdami, tiksliau, dainuodami lenkiškai: „*Szturman, daj chleba!*“ arba lietuviškai: „Irklininke, duok duonos!“

Širdis plyšta, bet virtęs verslu elgetavimas ugdo žmonėse blogus polinkius. Pastebėjau, kad jei vienas vaikas gauna išmaldos, tai tėvai siunčia antrą, paskui trečią. Duosi vienam ar keliems, tai kiti, piktai klykdami, jau reikalauja dovio, tarytum tai būtų jiems priklausoma. Pasiveja mus šešerių metų malonios išvaizdos mergaitė. Stipria rankute varo luotą, su šuns apskrumu pagauna ore upeivių iš vytninės metamą duoną ir visai nepadėkojusi skuba prie kitos vytninės duoklės atsiimti.

Tarp alksniukų ir ajerų, ant kupsto ar ant salelės pelkėje susikūrė neturtingas vokiečių; turi gyventi vien iš rankų darbo, nes nematau nei lauko, nei daržo. Per pavasario potvynį vanduo užlieja jo trobą, kuri dabar ne aukščiau kaip uolektis teriogso virš pelkės. Drėgmė kenkia mums, lepūnams,— bet vargas užgrūdino čionykščius vandens valkatas, sutinku stangrius senius ir įraudusius jau nuolius, nors ir apdriskusius.

Daugybė upelių ir upokšnių įteka į kanalą, kuris čia antra tiek praplito. Pagaliau perplaukiame kanalą ir įplaukiame į upę, kuri mūsų upeivių Nemunynu vadinama. Ma žasis Friedricho kanalas tęsiasi mylią. Plaukiame juo septynias valandas, nes, perėję per muitinę 8 vai. ryto, pasiekėme Nemunyną 3 val. po pietų. Ir čia yra neūžaugų medžių ir menkų trobelių, ir čia elgetavimas, kuris jau pradeda įkyrėti. Daugiausia viena valandą paplaukę, paliekame Nemunyną ir pasiekiamo Senojo Friedricho kanalo (*Alt Friedrichs-Grube*) angą. Nemunynas nuplaukė į dešinę, į Kuršių įlanką, paskui jį nutūso ir krūmokšliai, raistuose išaugę. Akiračio pakraštyje matyti ir pati įlanka, arba Kuršių marios, kaip ją kai kada vadina iš mandagumo.

Tad esame Senajame, arba Didžiajame, Friedricho kanale, sumokėję už jo perplaukimą jau ne 2, bet 4 talerius. Nežinau, iš kokie upelio į jį įvestas vanduo teka lėtai, jog tėkmė vos galima išžiūrėti. Tas kanalas, dusyk didesnis už mažąjį kanalą, yra sunkus laivams. Čia upeivis jau padeda irklą ir stūmą ir eidamas krantu turi traukti vytninę virvėmis. Čionykščio vandens spalva nėra palša ir drumsta kaip Nemune ir Gilijoje, bet skaidri ir kone juoda. Apylinkės vaizdas nesikeičia: iš kairės — tyrai, iš dešinės — pelkė, apaugusi alksnynu.

Pirmas kaimas kanalo pradžioje vadinasi Vambinė; toliau nenutraukiama grandine besivingiuojančio kanalo pakrantėmis, ant kupstų, išmėtytų pelkėse, išsidriekė kaimai.

Kai 5 valandą popiet, monotoniško ir liūdno reginio nuvargintas, ramiai atsisėdau savo paragėje prie pypkelės pasiskaityti Krasickio, mane pažadino iš saldžių svajonių kažkoks staigus ūžesys, tiksliau — vandens šniokštimas. Išeinu ant blikties ir pirmą kartą pamatau jūrą, nes Kuršių įlanka, kaip neatskiriama Baltijos jūros dalis, turi teisę vadintis tuo vardu. Esame nuo jos ne toliau kaip ketvirtis mylios. Ūžesys, tarytum šimtas malūnų dundėtų ausyse. Nelyginant žydras kaspinas, jūra visiškai juosia akiratį, nuo krašto iki krašto tarp dangaus ir žemės tame kaspine matau baltų dėmių — tai vilnys; matyti jų judesiai ir vis arčiau girdėti ausyse spengiamas ūžesys. Pirmas jausmas, kurį pajutau, buvo kažkoks neaiškus išgąstis, paskui nusistebėjimas; jis baigėsi malda tų stebuklų Kūrėjui. Iki prieblandos jau nenulipau nuo blikties; akys negalėjo prisistinti nepaprasto reginio. Tai artėjame, tai tolstame nuo jūros. Pagaliau ėmė temti. Matyt, gerokai nutolome nuo jūros, nes nebuvo girdėti jos ūžesio ir žydrajame kaspine nebegalima buvo išžiūrėti vilnių. Nuo jūros ėmė pūsti vidutinis, bet šaltas vėjas, ir mane apėmė drebulys.

Sustojome ties kažkokio dvaro ar kaimo mūriniais griuvėsiais. Iš keliarodžio matyti, kad šitoji vieta vadinasi *Gruben-Hoff*. Jau seniai buvo laikas išvargusiems upeiviams pasilsėti.

Kai rytą pabudau, vytninė jau judėjo, jei galima būtų vadinti judėjimu tą vėžlišką, vos vos pastebimą stūmimąsi pirmyn, nors žmonės ir iš kailio nērėsi tempdami. Upeivių klykimas tiesiog drasko orą, nuo jo sunkusis laivas dreba kažkokia magnetine vibracija. Apie tūkstantis žmonių pelkėta pakrante traukia keliasdešimt vytnių rėkdami, vieni kitus ragindami į darbą, nes čia susibėgo ištisa lietuviškų vytnių vilkstinė ir laivai plaukia virtine, paskui kits kitą, kadangi siaurame kanale negali prasilenkti.

— Kas per Dievo žmonių išniekinimas,— sako man vairininkas, kratydamas galvą.— Vokiečiai ima už kanalą pinigų, ir nemenkus, o nelaimingiems upeiviams nepataiso nė tiltelio ar lieptelio! Jis visi tokie, *geld'o* godesni už žydus; kas žingsnis, tai jiems vis „*becal*“, o jei ką nors padaryti upeiviams, tai nė iš vietos.

Užlipau ant blikties — tikrai, nelaimingų upeivių likimas pasigailėtinas. Kaip arkliai, plėškėmis prikabinoti prie kaklo, eina it gervės, paskui kits kitą, pasiramsčiuodami storumis lazdomis, kad būtų lengviau. Taip traukiama vytninė vos paslenka į priekį, o nelaimingi žmonės brenda pelkėmis aukščiau kelių ir dažnai grimzta, kad net vienas kitą turi traukti iš purvo. Stiprus vėjas nustumia vytninę į šalį, jo šaltis nuveja mane, šiltai apsitaisiusį, nuo blikties į paragę, o ten pusiau nusirengę upeiviai brenda šlapia ir šalta klampyne, įsikinkę traukia sunkų laivą. Akys jiems sprogsta, patinsta skruostai, dirba kruvinai

prakaituodami, gal ir nejaučia diegiančio, jūrų vėjo atpūsto, šalčio.

Pirmą valandą popiet priplaukiame Labguvos miestą. Kaip dreba Jerichono rūmai nuo Jozuės trimitų, taip Labguvos mūrai nuo tūkstančių lietuvių upeivių krūtinių riksmo. Bet to riksmo gyventojas klausosi linksmai, nes jis jam skelbia ne pražūtį, o duoną. Staiga nutilo tie riksmi, šeimynos grįžta į vytnines arba kur nors sausesnėje pakrantės vietoje atsisėda pietauti, o mes, vyresnybė, einame į miestą tiltų rinkliavos sumokėti po keturis talerius nuo vytnės.

Labguvos miestas stovi žemumoje, mažai ką iškilusioje virš pelkės, prie Deimenos upelio, kuris, rodos, yra Priegliaus atšaka, nepilna pusė mylios nuo jūros. Visas mūrinis; mūriniai namai pakreipti į gatvę daugiausia šonu, retai kada savo priešakiu. Savo plotu neatrodo didesnis, pavyzdžiui, už Naugardą, bet koksai skirtumas švaros atžvilgiu! Mieste kanalas išsišakoja. Šitai susidariusioje saloje stūkso kažkokie seni rūmai, turbūt senovės tvirtovė. Ant abiejų kanalo šakų yra nuimami tiltai susisiekimui miestą palengvinti. Sumokėję rinkliavą, nuėjome į restoraną, patį žymiausią mieste, prie Karaliaučiaus gatvės. Čia dar labiau nei Tilžėje stebėjau maisto pigumu. Už pietus iš sriubos, kepsnio, olandiško sūrio ir keptos kiaulienos su svogūnais (kurių tačiau atsisakiau) liepta sumokėti ne daugiau kaip vieną lenkų auksiną.

Liuterių bažnyčioje skambino vakarinių pamaldų; nuėjau. Bažnyčia didelė, tamsi, ne per daug graži iš vidaus ir iš lauko, pilna pristatyta suolų. Nustebau radęs čia spūstį, nors ir šiokią dieną. Vokiečių ir prūsų veidai gerokai skiriasi, ir prūsų elementas, matyt, viršija, nes pastorius sakė pamokslą lietuviškai. Prūsų veidai tamsūs, vokiečiai šviesesni; prūsas žaliūkas, storasprandis, petingas, atrodo kilęs iš titanų giminės. Nei prūsuoje, nei vokiečiuose vyrų, moterų, mergaičių ir vaikų aibėje nepastebėjau nė vieno veido, kurio negalima būtų pavadinti jei ne gražiu, tai bent dailiu. Kaimiečių ir miestiečių moterų našysta kažkokia ypatinga: ant galvos ir ant kaklo ryši spalvotas skareles, marškiniai su plačiomis rankovėmis, ant pečių išsiuvinėti įvairiaspalviais raštais; kai kurios dėvėjo gelumbines palaidinukes, kitos — liemenes su plačiomis sagtimis. Mačiau keletą merginų su lygiais sklástymais ir su raiščiais per kaktą iš auksinio ar sidabrinio galiono, tačiau tai netiekia joms žavumo, kuriuo jų gamta neapdovanojo. Jų našystą ypač subjaurina pir miasia aukštas drabužių liemuo, kone po pažastimis, ir paskui pilkos vilnonės juostos, kuriomis riša tikrąjį juosmens įlinkimą.

Iš arti apžiūrėjęs mašiną kanalui valyti, grįžtu pas savuosius. Šeimyna pasistiprino, visa parengta kelionei; vėl užvirė tūkstantinė šneka upeivių, įsietų į plėškes ir virves. Nuo Labguvos iki Scherleckės dvaro, tai yra kone visą mylią, kanalas ar upė, kuri nuo šios vietos iki Tepliaus prisiiama Deimenos vardą, nuolatos gyvatiškai raitosi; kanalas buvo kasamas per pelkes, aplenkiant artimus kalnus, kurie pastojo kelią tiesiai linijai.

Plaukiame be galo lėtai; stiprus vėjas mums trukdo, tingi vilnis nepadedą, o nelaimingi žmonės kovoja su klampynės sunkenybėmis.

Nuo Scherleckės kanalas eina tiesiai arba taisyklingesnėmis krypomis. Atrodo, kad pasispyrėm greičiau plaukti, nes vaizdai, nors ir niekuo nepasižymi, greičiau praeina pro akis. Plaukiame pro Pepelių kaimą, mūsų upeivių Varpeliu pramintą, nes kapinėse čia yra pakabintas ant gluosnio varpelis, toliau pakelėje Schmarbacho dvaras, paskui Obervvohlio dvaras su olandišku vėjo malūnu; nakčiai sustojame prie namelio, esančio prie pat kanalo, netoli kažkokio didelio dvaro, vadinamo Vievilšiskiais. Iš šios vietos į Labguvą 3 mylios.

Vakar kelionė mums sekėsi gana greitai, o šiandieną vėjas toks priešingas, jog plaukiame iš nuobodulio, kad tik plaukti, patys netikėdami, jog bent kiek būtume pasivarę į priekį. Pro šalį Karpavos, Auksakalnio, Rupkalvių dvarai ir daugybės kitų, išmėtytų abiejuose kanalo krantuose. 3 valandą popiet atvykstame prie Jauniklių kalno, daugiausia porą mylių nuplaukę nuo pat ryto.

Nežinau, kaip tas kalnas vadinasi vokiškai, nes Jauniklių vardą davė jam mūsų upeiviai. Yra panašūs į piliakalni, nes taisyklingai apvalus, status; gali būti koks 100 uolekčių skersai.

— Tai, pone,— sakė man mūsų vairininkas,— apie tą kalną tokios šnekos žmonėse: senais laikais, kai baigė kasti šitą kanalą, buvo tokia daugybė kasėjų, kad kiekvienas iš jų, kastuvu pilstelėjęs smėlio į vieną vietą, supylė šitą kalną. Nuo to laiko atsirado mūsų upeivių paprotys, kad stringaliams (t. y. pirmą kartą plaukiantiems į Karaliaučių upeiviams) liepia nešti smėlio į tą kalną, dėl to jis, ir vadinasi Jauniklių kalnas.

— Koksai gi ryšys tarp stringalių ir to kalno supy,limo?

— Nežinau, pone, bet toksai paprotys čia iš seno, nuo kurio turbūt ir tamsta neišsisuksi, juk ir ponas stringalis vokiečių vandenyse,— kalbėjo mielai šypsodamas mūsų vairininkas.

Nuo smėlio nešimo išsisukau degtinės gorčiumi sušalusiems upeiviams, bet mačiau, kaip iš kitų vytnių vyresnieji virvėmis varė į Jauniklių kalną jaunosius stringalius, kurie noromis nenoromis turėjo nunešti pilnus skvernus smėlio. Vienų riksmas, garsus kitų juokas taip visus sudomino, kad, žiūrėdami apeigų, metė virves ir kartis. Vytnės stabtelėjo, ir, nors laikas buvo brangus, turėjome, nepaisydami nuostolių, pagerbti paprotį.

Dar tą pačią dieną, nors ir nenoromis, atsiteisėm su savo upeiviais, nes, kai vakarą artinamės prie Tepliaus miesto nakvoti ir kai mūsų upeiviai, geriausiai nusiteikę, rengiasi virti valgyti, mes, vyresnybė — vytnių savininkai ir prievaizdos, puolame į šeimyninę ir gesiname ugnis. Kilo riksmi, piktžodžiavimai ir keiksmi, tik ne mūsų, bet vokiečių tvarkai, nes upeiviai žinojo, kad darome tatau ne savo valia, bet kad Tepliauvoje negalima kurti ugnies vytnėse, nes gresia šešių talerių pabauda. Kas turėjo kiek katikų, nuėjo į miestą pasistiprinti, kas jų neturėjo, tam ikėjo pasitenkinti sausos duonos gabalu.

— Nors kartą papasninkausite, kamšliai! — juokėsi iš jų mano vairininkas.— Juk šiandien

antradienis, novena į šv. Antaną, argi jums ne gėda, kad vokiečiai, liuteriai - netikėliai turi jums tai priminti?

— Jei tokie dievoti, tai ir pasninkaukite kad ir septynis penktadienius per savaitę. Jums tik juokai šūkauti iš vytinės: „Į krantą! Nuo kranto! Į dešinę! Į kairę!“ Bet mums, visą dieną dirbusiems plėškėse kaip jungo jaučiams, vakare nepavalgyti vakarienės — tai tikra Dievo bausmei.. — taip niurnėjo upeiviai.

— Rytoj jausitės lengvesni ir pietus gardžiau valgysi- šaltai atsakė vairininkas.

Nuėjau į miestą. Tepliauvoje yra net du tiltai, už kuriuos reikia mokėti po šeštąką nuo kiekvienos vytinės. Greitai sumokėjęs muitinėje ir nusiuntęs kvitą į vytinę, kad būtų atidarytas pirmas tiltas, nuėjau apžiūrėti miesto. Pirmą einama raguva, gražiomis liepomis apaugusia, toliau prieinama kapinės, puikios, sentimentalios vokiečių kapinės — gėlėtos, papuoštos eglėmis ir kiparisais, su trumpais, bet graudingais antkapiais, dvelkiančiais nuoširdžiu gyvųjų prisirišimu prie mirusiųjų. Seni antkapiai, sena data ant akmenų ar ant kryžiaus, o ant kapo ką tik pasodinta gėlė — tai iškalbingas liudijimas, kaip ilgai pasilikusiųjų širdyje tveria gailestis ir brangus atminimas tų, kurie nuėjo į dangų. Pas mus gražesni paminklai, bet kai po kelerių metų suyra, tai nebėra rankos jiems atstatyti, nors dar ir likę ne vienas giminė ar mirusiojo draugas. Pirmomis gailėsčio akimirkomis vainikais kaišome tuos paminklus, bet mūsų atminimas išlieka ne ilgiau už nykstančią, kad ir gražią, gėlę.

Pačiame Tepliauvos mieste, tiksliau — miestelyje, nėra nieko ypatingo. Labiau susigrūdęs už Labguvą,, atrodo mažesnis. Vieno aukšto namai, iš vadinamojo prūsisko mūro, dengti čerpėmis, vienodi iki koktumo: kiekvieno iš jų vienoje pusėje po 2 ar 3 langus, kitoje po 1 ar 2; kiekvieno namo pastogėje yra aukštas, turintis iš priešakio po 2, o iš šonų po 1 langą — štai ir visa čionykštė statyba,— kas matė vienus namus, tas matė visus. Gatvės plačios, tiesios, grįstos, turgavietė didelė, joje siurbliai su prūsų ereliais, bažnyčios bokštas,— tai visas Tepliauvos vaizdas. Didžiausias jo pagražinimas yra trobesiai už miesto, valdiškas sandėlis ir kalėjimo mūrai, kuriuose, kaip mane tikina, tilpo iki 900 politinių kalinių, paskirstytų klasėmis. Vieni gali laisvai vaikščioti po miestą, kitus valdžia samdo darbams už atlyginimą, kiti *in fundo* sėdi *in carcere dāro* ar *durissimo* už savo sunkias nuodėmes. Kadais Tepliauvoje buvo kryžiuočių biblioteka (*Lieberei*), bet riterių ordinas, matyt, nedaug tekvaršino sau galvą skaitymu, nes, ordinui žlugus, kunigaikštis Albrechtas, 1541 m. iškeldamas biblioteką į Karaliaučių, rado joje vos 63 knygas.

Atidarė pirmą tiltą. Priešakinės vytinės praplaukė laimingai, bet toji, kuri ėjo pirmą mūsų, palietė kažkokius nelemtus stulpus vandenyse ir sulaukė visą po jos einančią laivų grandinę. Mes jau buvome po tiltu. Iš dviejų pusių suspausti, negalėdami pajudėti nei į priekį, nei atgal, čia turime nakvoti. Ne daugiau kaip 8 valanda vakaro. Norėjau skaityti ar rašyti, bet, prisiminęs, kad čia negalima degti šviesos, išėjau ant blikties.

Vairininkas savo papratimu sėdėjo prie vairo ir kalbėjo poterius. Jam baigus, toksai liūdnas, toksai gilus atodūsis išsiveržė iš jo krūtinės, kad užjausdamas paklausiau:

— Kas gi tau, Mikalojau?

— Panorėjai, pone, sužinoti! Lyg ir kažkoks akmuo užgulė širdį. Nusibodo bastytis, išsiilgau namų, vaikų, o labiausiai savo bobos... savo senos žmonos. Širdis man sako, kad ji šią valandą žiūri štai į tą blizgančią žvaigždę ir klausia ją: „Ar matai mano senį, ar jis sveikas ir kur sukinėjasi?“

— Tiek jausmingumo tavo amžiuje! Gėdinkis, Palinūrai! Tatai tinka jaunam stringaliui, kuris neša smėlį į Jauniklių kalną, o ne rimtam vairininkui.

— Ar jaunas, ar senas, kai širdis kur prilimpa, sunku ją atplėšti, kai mintis kur nulekia, sunku ją sugauti ir atgal į galvą įkišti. Ir aš buvau jaunas, o šiandien esu senis, bet, ar tamsta įtikėsi, štai kaip šiandien yra šventas antradienis, nepastebėjau, kad senatvėje žmogaus širdis taptų šaltesnė... Bent aš vienodai myliu savo Oną, savo gerą žmoną, vis vien ar kai ji buvo skaisti mergina, ar kai šiandien jau sena boba.

Gaila, kad nėra pono J., pamaniau, turėtų iš Palinūro Filomenu jį praminti. Senis kalbėjo toliau:

— O, pone, kas tai per moteris! Ji ten namie viską tvarko, dirvą pažįsta kaip savo *daria*. Mano sūnus neišeis su žagre, javų saujos neįmes į žemę, jos nepasiklausęs.

Ir kaip ji dar kerta, senutė, tai į šalį ir jaunąsias! O kokios geros sielos! Kai žmogus dar jaunesnis buvai, tai, būdavo, nebe to, kad nemažą burną išmesdavai ir blogą žodį jai vamptelėdavai, o ji — kaip nieko... Čiužinį pa taiso ir kailiniais apkloja, ir pypkelę prikemša... (Čia nutraukė minčių siulą). Bjaurybės vokiečiai — žmogus užsidegtumei pypkelę, bet kai pamatys ugnį, bus bėdos... Bijosi, kad jų pelkių kanalpalaikio nesudegintum. (Vėl minčių pakeitimas, iškilmingesnis tonas.) Štai, kad, pone, žinotum, ką ji kartą padarė... Buvo tai pora ar trejetas metų po jungtųjų.

Reikia ponui žinoti, kad jaunas būdamas tarnavau dvare. Mūsų ponas buvo nuomininkas, senutis, gerutis, tylutis, pats mūsų neskriausdavo ir kitiems skriausti neleisdavo. Salia dvaro buvo didžiulės girios, jas prižiūrėjo ponas palaučius. Šauti nemokėjo, į girią nevaikščiojo, bet buvo tikra gyvatė žmonėms.

Nėra ko nė kalbėti, kad bėda, kai žmogus eina su kirviu į mišką, bet ir be kirvio, kai pasilaužia žabų arba kai suleidžia galvijus į žolę, tai ir tada bėda. Ir primušą, ir drabužius, ir kirvį, ir galvijėlius užgrobia, ir dar pabaudos užrašo. Kai žmogus miške avilius pastato, tai jis, bedievis, avilius kirviu sukapoja aiškindamas, kad tai pono, ne žmonių, miškas, tarytum ir oras, ir gėlės tik jam vienam priklauso. Senajam nuomininkui nemalonu tai buvo: ir raštelius rašė, ir ginčijosi su palaučium už žmonių skriaudimą — nieko negelbėjo. Neišteko kantrybės. Tad įsakė dvariškiams žmonėms, kad varu gintumėm kaimiečius. Tai aš,

būdavo, kai išgirsiu kokį triukšmą girioje, tai imu porą bernų ir bėgu į balsą. O ten girtuokliai miško sargai kankina kokį nors baudžiauninką vargdienį iš kaimo, kam prisikirto malkų vežimėlių, ir jo arklių ima, ir jį patį muša, ir prikalbinėja, kad nupirktų degtinės, o iš kurgi jis, vargdienis, ims skatiką tų girtuoklių gerklei pripilti? Tai mes — ant sargų ir duodame gi jiems, tai duodam, ir dar iš miško išvarom.

Ponas palaučius tylėjo, nes matė, kad jo darbas nešvarus, bet manęs nekentė kaip šunes elgetos ir nutarė mane pražudyti.

Na, tuo metu pamilau savo Oną. Ji gyveno kaime, o aš — dvare. Tai, būdavo, kai pas mus suguldavo, aš — ant dvaro arklio ir joju į kaimą ar į vakaruškas, ar kur pas kaimyną, ar į smuklę pramogos — kad tik Oną pamatyčiau. O kai ponas iš ryto pastebi, kad arklys nuvargęs, tai aiškinu, kad velnias naktimis arklius jodo, ir kabinu švarką ties loviu — paprasta vežėjų išdaiga.

Pagaliau širdis lipo prie Onelės vis labiau, ir gaila man buvo dvaro arklių, tai nueinu pas poną, ir šiaip, ir taip pasakoju, na, taip, kaip yra. Ponas, Dieve, duok jam sveikatos, išklausė ir leido vesti Onelę — tai ir vedžiau, ir ėmiau kaime ūkininkauti.

Ką gi daro negeroji palaučiaus dvasia? — Gerinasi prie manęs, giria mano apsukrumą ir prikalbinėja, kad pasidaryčiau sargu ir pasilikčiau jo žinioje. Jau apie tai rašęs ponui, siūlydamas vietoj manęs kitą sargą baudžiauninku.

Sugundė mane, nes būti sargu — tai turėti daugiau laisvės ir didesnės pagarbos, nei baudžiamą eiti. Saugok savo žemę, jei malonė — pasivaikščiok miške, o kai tvirta koja eisi į smuklę, su opšrinu krepšiu ir su šautuvu, tai paprastas baudžiauninkas noroms nenoroms tau degtinės nupirks.

Nuomininkas gyniojos neišleisias, bet ponas leido, o aš sutikau būti sargu palaučiaus žinioje.

Praėjo vasara — nieko! Praėjo žiema — gerai! Atėjo pavasaris, įsakyta imti rekrutus — ir ką, pone, pasakysi? Palaučius įsakė mane suimti ir surakinti į trinką... Kerštingas, bjaurybė!..

Veltui mano Onelė ašaromis aplaistė nedorėlio kojas, veltui galva mušė į sienas — nieko nepadėjo. Išvežė pristatyti mane į Minską.

Buvo tai kovas, o kovo mėnesį, pone, žinai, iš ryto šąla ir ledija, dieną atleidžia taip, kad net kiaurai per sniegą klimpsti. Ogi nuo mūsų iki Minsko penkiolika mylių kelio. Nieko tai nereiškia! Onelė mano pėdsakais verkdama nuėjo į Minską, manydama, kad ten sugraudins kieno nors širdį ir kad mane išvaduos.

Tačiau atėjo jau per vėlai; kol pasiekė, mane jau buvo priėmę ir galvą nuskutę, ir rekruto drabužiais apvilkę, ir atidavę į kareivio diadkos rankas.

Kiek buvo verksmo, kiek verksmo, kai ji atvyko! Išstis dvi dienas kartu išbuvo, o paskui mane paėmė mankštinti, o žmoną išsiuntė. Nuėjo vargšė, garsiai aimanuodama, sakydama, kad einanti namo.

Bet ji ne namo ėjo: mūsų ponas gyveno Vilniuje, o tai nuo Minsko dvidešimt septynios mylios iki Vilniaus, o čia saulė vis labiau kepina, kas žingsnis kojos iki kelių klimpsta, per patvinusias balas ir upokšnius, slėniuose tarp kalnų reikia bristi kartais ir su pavojumi gyvybei, tačiau Oną nuėjo į Vilnių, nuėjo pasielgetaudama, nes nežinojau, kad ji man savo paskutinius skatikus atidavė. Ėjo kokias porą savaitių! .. Ir davė Dievas jėgos moteriai ir kūno, ir dvasios! Teisybė, kai atvyko į Vilnių ir atsistojo prie pono slenkščio, jėgų netekusi nualpo.

Negreit ją atgaivino, negreit per verksmus ir aimanas suprato ponas jos rūpestį. Pagaliau suprato, pasigailėjo, tuojau išsiuntė pasiuntinį, kad į mano vietą duotų kitą rekrutą, o Onai liepė pakviesti gydytoją. Nuleido jai kraujo, pasargino, o paskui pono vežimu namo parsiautė. Mane, einantį su būriu, pasivijo net septynios mylios už Borisovo. Grįžau į savo kaimą, tačiau jau ne į sargus, tik į seną baudžiamos duoną *(iš tikro atsitikimo. V. S.).

O, pone, tai žmona! — baigė senis, braukdamas ašaras.

Ir aš pats ko nepravirkau.

— Bet eisiu pažiūrėti, — tarė Mikalojus, pakeisdamas balsą, — ar sargas nemiega anoje vytinės pusėje. Gali mus apvogti, nes visur rasi žmonių, gerų ir blogų, ogi ir vokiečiai žmonės.

Nusijuokiau, kad gerasis Palinūras nežinodamas pažodžiui pacitavo sakinį iš Valenrodo.

Tad esame Priegliaus upėje, bet nesparčiai keliaujame. Priešingas vėjas nuo jūros stoja į kovą, stumia atgal Priegliaus vilnis ir drumsčia jo vandenį, kuris pasidaro nešvarus ir tirštas. Apie keturias valandas plaukdamį vandeniu, tiesia beveik linija vos vieną mylią nuslinkom nuo Teplivos iki malūnų, vardu Cyma. Čia vytininkai paprastai perka miltus arba mala savo javus, nes Karaliaučiuje miltai per daug brangūs.

Teplivos apylinkės gražios. Nuo šiaurės, iš kur plaukiame, užstotos kalvų, nuo rytų pajūvairina jas miškas ir plačios papriegliskės lankos, už jų žvilga mūrai Vėluvos miesto, kuris guli už poros mylių iš čia į dešinę, o iš pietų gražus muro kaimai ir dvareliai, giraitėmis apsupti. Pralenkę daugybę tokių dvarelių ir iš paskutinių jėgų kovodami su vėjo siautimu, turime sustoti prie kalno *Langsdorf*, netoli nuo Langės ežero, ir čia laukti tylos. Vos po kelių valandų sulaukėme. Vėl plaukiame, bet ne toliau kaip už pusės mylios gauname nakvoti.

Kitos dienos rytą, ketvirtadienį, pasveikino mus prie *Hohloewen* miestelio, kurį mūsų upeiviai vadina, nežinau, kiek tai tikslu, senuoju Karaliaučiumi. Karaliaučiaus mūrai jau matyti iš tolo, nors nuo jo esame dar trys mylios, dar dvi, jau ir pusantrios, bet čia tokia žemuma, kad jei ne didžiuliai ažuolai ant sausų kupstų, jei ne miškai prie dvarelių ir kaimų, kurie čia kiek praretėję, tai galima būtų už kelių mylių žvilgsniu apimti visą akiratį.

— Kaip vadinasi šitoji vieta? — klausiu šeimos, kai priplaukiame gražų kaimą su bažnyčia ir klebonija dešiniajame krante.

— Tai *Arnau*, — atsako vienas iš upeivių.

— Štai tau ir vokiečiai! — susiraukęs atsakė vairininkas.— Koks čia tau *Arnau*, mūsų vytininkai paprastai tą kaimą vadina Molyne, saviškai — geriau. Ant to kalno kasa molį, kam jo reikia. Matai, Tamsta, čia sustojo kelios vytinės: patariu ir mums taip padaryti, nes lietus mūsų vytinės pečių visai išplovė. Karaliaučiuje už viską reikia permokėti, o čia molio galima dovanai imtis. Tai nuostabu, kaip tai pas vokiečius ir — dovanai.

Pripažinau tų pastabų teisingumą ir, kol šeimyna parūpino molio, išėjau pasivaikščioti aplink bažnytelę. Jaunas pastorius su gražia žmona ir dvejetu gražių vaikučių vaikščiojo Priegliaus krantais, smalsiai stebėdami lietuvišką vytinę. Maloniai prisiartinio prie manęs, klausinėjo kai kurių statybos smulkmenų, apie kiekį ir važtos vertę, kaip ilgai plaukiame ir daugybę kitų smulkmenų. Pastorius man pareiškė, kad Karaliaučiaus universitete rasiu daug lenkų, ypač Teologijos fakultete, kad jis ten turis keletą gerų draugų, ir išvardijo man pavardes pažįstamų iš Slucko ir Slucko krašto, kuriuos evangelikų kolegija atsiuntė čia mokyti. Atsisveikinęs su pastoriumi ir jo šeima, grįžtu į vytinę— plaukiame toliau. Dar šiandien galima būtų pasiekti Karaliaučių, bet naktį lengvai galima susidurti su vytinėmis, kurių čia pilna prieklaukoje. Tad nuplaukę pusę mylios, nakvojame. Šiandien, penktadienį, gegužės 31 (birželio 12), baigiame savo kelionę, ir štai jos galas — Karaliaučius. Miestas, pavadintas Karaliaus kalnu, *Regia mons*, *Koenigsberg*, ima savo vardą ne nuo kryžiuočių, ne nuo Albertų markgrafų, ne nuo Friedrichų, vėlesnių Prūsų karalių, bet nuo Lenkų karalių, kuriems nusilenkė tie Albertai ir kurie buvo Rytprusių ir jų sostinės viešpačiai. Bet seniai praėjo tie laikai, apie kuriuos rašo auksaplunks-nis Kochanovskis.

Palikęs ramybėje skaudžius senus atsiminimus, guo-džiuos, kad Karaliaučiuje rasiu lenkiškų paminklų. Pilyje yra slaptasis kryžiuočių archyvas, kur daugybė neįkainojamų Lenkijos ir Lietuvos istorijos smulkmenų, bažnyčioje *Kneip-hoff* rasiu XIV ir XV šimtmečio mūsų protėvių šarvus, bibliotekoje — daugybę lenkiškų ir lenkų XVI šimtmečiuose rašytų veikalų.

Iš už miško pasirodo puikus miestas, kyšo pilies ir bažnyčių bokštai, stogai ir daugybė kaminų. Tačiau Karaliaučius pažiūrėti nėra per daug įspūdingas, nes stovi plokštumoje tarp pelkių, kurias nedaug tepaįvairina miškas anapus Priegliaus. Kur ne kur malūnas, kur ne kur kaimelis, bet akys jau taip apsirato su tokiais vaizdais, kad su pasitenkinimu kreipiame jas į miestą, į drumstą Prieglių ir į mūsų vytinę, eilėje čia stovinčias.

Tikras laivynas čia tų vytinų. Kiek čia klegesio, kiek bruzdesio, bet čionai, nesulaukus pabaudos, negalima užtrukti daugiau kaip 48 valandas su tranzito prekėmis. Siunčiu į miestą prievaizdą sumokėti rinkliavos: grįžo greitai su pakvitavimu ir policijos įsakymu tuojau įplaukti į miestą, nes čia dėl didžiausio vytinų susigrūdimo jos galėtų viena kitą apdaužyti.

Tuojau po prievaizdos atvyksta prūsų valdininkas *Strommeister*, arba vandens kelio viršininkas, pareiškdamas, kad jo neatidarys, jei nebus sumokėtas taleris. Žinodamas, kad tai nėra teisėtas mokestis, bet tik pono *Strommeisterio* lupikavimas, stipriai protestuoju, bet jis nepaiso policijos *Befehlio*, kuris, tiesą pasakius, ne jam, bet mums skirtas. Paėmė taleruką, pareiškė atlikęs savo pareigas ir nuvažiavo užleisdamas vietą kitam valdininkui.

Tas, geležiniu štapu apsiginklavęs, pareiškė, kad turis patikrinti mūsų javų kiekį, ar mes esame visą muitą sumokėję, ar mes jų nesame kiek pakelyje pardavę. To žmogaus išvaizda žadino atviriau pasikalbėti. Be ceremonijų daviau jam pusę talerio; geraširdis, net nepažvelgęs į javus, paliudijo raštu, kad viskas gerai. Išsigelbėję iš antros gaišaties, sveikiname trečią — policijos valdininką, kuris mums liepė varytis prie miesto. Atsidarė vaišinga miesto stotis, ir sveikinami riksmų Karaliaučiaus valkatų, kurie į mūsų vytinę su javais mėtė akmenis ir purvą, įplaukiame Priegliumi į patį Karaliaučiaus vidurį, kur mūsų javų laukia seniai pasamdytas sandėlis, o mūsų pačių — elegantiškas butas prie *Koggen* ir *Alts-teffische* gatvių, miltų pirklio pono Betzalto namuose.

Po tylios vandens kelionės miesto triukšmas, svetimi veidai ir drabužiai, svetima kalba ausyse, pedantiška vokiečių tvarka, prie kurios akis Lietuvoje nepripratusi,— visa tai sudaro įspūdį, kad žmogus jauties kaip našlaitis. Norėjos verkti, rašyti saviesiems, bėgti pas juos iš svetimo krašto. Pasisakiau tuos įspūdžius mūsų vairininkui, kai rytą atėjo gauti įsakymų. Bet jis manęs nesuprato: pirma, kadangi Karaliaučius nėra jam svetimas, nes čia jau buvo buvęs keliolika kartų, antra, gerai pasiguodė, nes anksti rytą buvo nuėjęs į vienatinę čia katalikų bažnyčią.

Nutariau pasekti jo pavyzdžiu — padėkoti Dievui už laimingą viso mėnesio kelionę iš Kauno į Karaliaučių, kuri šiandien garlaiviu ir garvežiu atliekama per nepilnas dvi dienas.

Autoriaus pastaba knygos gale. Kalbėdami apie mineralinius Druskininkų ir Birštono vandenį, pateikėme jų pereinamųjų metų padėtį. Šiais (1860) metais abi tos įstaigos, ypač pastaroji, dar labiau išaugo.

